

OSMANLI SALTANAT RÜYALARI VE TARİHİ BAĞLAM

Halil ÇETİN*

Özet

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu meselesi kadar, ilk Osmanlı kroniklerinin içeriği de hâlâ tarihçilerin en çok tartıştığı konular arasındadır. Bunun sebebi olarak, dönem hakkında eldeki kaynakların birçok noktada yetersiz oluşu ve tartışmalı bilgiler içermesi gösterilmektedir. Sorunun üstesinden gelebilmek için kaynakların eleştirel yöntemle her defasında yeniden ele alınması gerekir. Osmanlı saltanatını müjdeleyen çeşitli tipteki rüyaları inceleyen bu çalışma, bir taraftan Osmanlı hâkimiyetinin kaynağını sorgularken, diğer taraftan eleştirel yaklaşımla muasır kaynaklardaki verileri yeniden yorumlamayı amaç edinmiştir. Bu bağlamda, ilk dönem Osmanlı kroniklerinde karşımıza çıkan *Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya* gibi saltanat rüyaları bahse konu edilmiştir. Türk-İslam devlet geleneğinde ilk örneklerine tesadüf edilen bu rüyaların içeriklerine, Osmanlı kronik yazarları tarafından birtakım ilaveler yapılmış ve yeni motifler eklenmiştir. Bu şekilde Osmanlı Tipi derleme rüya rivayetleri ortaya çıkmıştır. Osmanlılar tarafından eklenen yeni unsurların, dönemin siyasî söylemlerinin izlerini taşıdığı anlaşılmaktadır. Saltanat rüyalarına eklenen Selçuklu motifleri ile Anadolu Selçuklu Devleti'ne vâris olma iddiası dile getirilirken, Şeyh Edebalı kimliği ile de kuruluşta gazi dervişlerin oynadığı rol vurgulanmıştır. Neticede bu ilave motiflerden yola çıkarak rüyaların tarihi bağlamı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Saltanat Rüyaları, Osman Bey, Ertuğrul Bey, Şeyh Edebalı.*

Abstract

Ottoman Royal Dreams And Historical Context

Problems of emergence of the Ottoman State and context of the first Ottoman cronicles are the most controversial topics among the historians. The reason is thought that the available sources are insufficient in many respects and they provide controversial information. To overcome the problem the sources should be treated again by the critical method. The article surveys the various royal dreams that forerunning the Ottoman hegemony and, on the other hand, aims to re-examine the related data in contemporary sources by the historical-critical method. In this context, the royal dreams such as The Dream With Motif of Tree Emerging from the Navel are brought under the scope. The Ottoman cronicle writers had added sentences and new motifs into the dreams whose prototypes are seen in political tradition of the Turkish-Islamic states. In this way the Ottoman type of edited dreams were emerged. It seems that these new elements in royal dreams bears the traces of political arguments of the period. The Seljukid motifs in the dreams mean the Ottoman claims of being the political successor of the Seljukid State and Sheikh Edebalı stresses the role of the ghazi dervishes in the foundation. At the end the historical context of the dreams is determined by means of additional motifs.

Key Words: *Ottoman Royal Dreams, Osman Beg, Ertugrul Beg, Sheikh Edebalı.*

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı, halilcetin@karatekin.edu.tr

Giriş

Erken dönem Osmanlı Devleti'nin doğası hakkında çalışan bir araştırmacıyı bekleyen en muhtemel sorun, henüz keşfetmediği kaynakların niteliği ile hâlet-i ruhiyesinin henüz fark etmediği yönleridir. Bu alanda araştırma yapabilmek için gerekli olan sabır, kaynakların yaşattığı ardı arkası kesilmeyen problemler karşısında çabucak tükenebilmektedir. Colin Imber gibi bir tarihçinin “kara delik” itirafı buna tipik bir örnektir.¹ Bu tavır, “pes etme” yöntemi olarak da adlandırılabilir. Diğer taraftan Rudi Paul Lindner, “veri kırıntılarıyla” karşı karşıya olduğunun farkındadır ve bu “işe yarar malzeme” ile elde ettiği sonuçları, “bir dizi kurgunun en akla yakın gözükeni” olarak kabul ederek “tartışmayı noktalamaktan çok sürdürmek” kararlılığında.² Osmanlı tarihçiliği adına alkışı hak eden bir tavidir bu. O halde, erken dönem Osmanlı tarihçiliğine ilgi duyan öğrencilere verilecek ilk dersin konusunu önerebiliriz: “Erken Dönem Osmanlı Tarih yazımında Kaynak Sorunu ve Baş Etme Yöntemleri: Imber Yöntemi ve Lindner Yöntemi”³ Biz, çalışmamızda Lindner Yöntemi’ni izlemeyi tercih ettik.

Türk ve dünya tarihine damgasını vuran bir devletin kuruluşunu açıklamak için uğraşmak, birileri için entelektüel veya akademik bir çaba, hatta eğlenceli bir denemeden öte bir anlam ifade etmeyebilir. Ancak bir başkası için mesele, bundan çok daha öte bir değer taşıyabilir. O yüzden, konu bir labirent, hatta dipsiz ve karanlık bir kuyudaki bir labirenti andırsa bile, o kimseler gözünün görmediğini, kulağıyla duymaya veya eliyle dokunarak hissetmeye çalışabilirler. Keza, kaynaklar arasında yapılacak bir gezinti için “hızlı bir vasıta” bulunamıyorsa, yayan seyahate rıza gösteren tarihçiler çıkabilir. Buna da güç yetmiyorsa emeklemek, hatta çözüme yaklaşmak için sürünmek bile tercih edilebilir. Şayet bu bir kazı olacaksa, tırnakla eşeleyerek “bir şey” bulma ümidini koruyan birileri her zaman olabilir. Ancak Imber’in Osmanlı tarihlerini, deyim yerindeyse, “yerden yere vuran” yüksek dozlu eleştirileri, problemler üzerine düşünme pratiğimize vurulan bir pranga veya habis bir “zihin uru” gibi, Osmanlı tarih araştırmalarında kendine mühim bir yer edinmiştir. Imber’in, çalışmamızı daha başlangıçta içi boş bir argüman konumuna indirgeyen, “masal” kategorisine yerleştirip değersizleştiren görüşünü, onun şu satırlarında bulmaktayız: “Osman Gazi hakkındaki geleneksel hikâyelerin neredeyse tümü

¹ Imber 1997, 77. Yazar, kaynakların değersizliğini göstermeye hasrettiği emeği ve zamanı, kaynaklardaki “bilgi kırıntıları”ni tespite adasaydı, herhalde bugün karşı karşıya olduğumuz kuruluş bahsi sorunları karşısında Osmanlı tarihçilerinin daha yürekli bir duruşu olurdu.

² Lindner 2008, 17, 21.

³ Bu önerinin içi doldurulabilir, hatta doldurulmalıdır da. Alana yeni adım atanların, ne tür zorlukların üstesinden gelmeleri gerektiğini bilmeleri, araştırmacının ve araştırmamanın sağlığı açısından önemli gözüktüyor.

hayal ürünüdür. Çağdaş bir tarihçinin yapabileceği en iyi şey, Osmanlı tarihinin başlangıcının bir ‘kara delik’ten ibaret olduğunu kabul etmek olacaktır. Bu deliği doldurmak yönündeki her girişim, yalnızca yaratılan masalların sayısını arttırmakla sonuçlanacaktır.”⁴

Her şeye rağmen, Osmanlı saltanatını müjdeleyen rüyaların konu edildiği bu çalışmayı, Osmanlı’nın “kuruluş efsanesi” tartışmalarına mütevazı bir katkı olarak kaleme almak, ayrı bir heyecan ve akademik merak konusudur. Beslendiği kültür muhitinden süzülüp gelen bir siyasi gelenek olarak rüya motifinin taşıdığı “özgünlük” ve işlenişindeki “tutarlılık”, bizce içine düşürüldüğümüz “masal-gerçek” ikileminin içinden çıkmak için “tutunacak bir dal”; bizi masaldan gerçeğe taşıyacak etkili bir vasıttır.

Konu, Kapsam ve Yöntem

Bu çalışmanın konusu, Osmanlı’nın kuruluş dönemi meşruiyet aracı olarak kaynaklarda kaydedilen “Osmanlı Saltanatını Müjdeleyen Rüyalar”dır. Bu rüyalar, esasen birçok tartışmayı beraberinde getireceğinden hayli müşkül bir konudur. Bu zorlukların ilki, konunun bizatihî kendisidir. Rüya, özellikle İslam’da rüya ve tabiri, geniş bir literatüre sahip bir ilim dalıdır. Bir diğer zorluk ise, Ertuğrul Bey ile Osman Bey’in gördüğü rivayet edilen rüyaların, farklı dönemlere ait değişik anlatımlarının söz konusu olmasıdır. Edebî anlamada bir menkıbe olan bu rüyaların kültür tarihi açısından ehemmiyeti Köprülü, Gölpınarlı ve Ocak tarafından kabul edilir. Buna rağmen bu kaynaklardan yeterince faydalanılmadığını ileri süren Ocak’ın tespitine göre ne ülkemizde ne de yurtdışında menkıbelerin tarih kaynağı olarak kullanımına dair bir yöntem çalışması da henüz yapılmamıştır. Ancak kendisinin son zamanlarda yayımlanan bir çalışması menâkıbnâmelere dayalı araştırmalara bir “giriş” mahiyetindedir.⁵

Çalışmamızın kapsamı ise, ilk Osmanlı kronik yazarlarından Aşıkpaşazâde, Neşri, Anonim (Giese Neşri), Oruç Beğ ve bir Mecmu’a tarafından kaydedilen rivayetler esas alınarak tespit edilen temel iki tip rüyayı değerlendirmektir.⁶ Biz bu rüyaları, *Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya*

⁴ Imber 1997, 77.

⁵ Ocak, 1997, 65-66, 97.

⁶ Karadeniz, Osmanlı saltanatını müjdeleyen dört tip rüyadan bahseder. Dönemin kaynaklarında yaptığı araştırma neticesinde tespit ettiği rüyalar şunlardır: *Kur’an’a Tazim Rüyası*, *Mihail Gazi’nin Müslüman Olması Rüyası*, *Göğüsten Ağaç Çıkma Rüyası* ve *Osman Gazi’nin Doğumu Rüyası*. Bkz. Karadeniz 2005, 4-9. Bu rüyalardan *Mihail Gazi’nin Rüyası*, Mihail Gazi’nin rüyasında Hz. Peygamber’i görüp Müslüman olması ile ilgili olduğundan bu çalışmada Osmanlı saltanatını müjdeleyen ayrı bir rüya tipi olarak değerlendirilmemiştir. Diğer yandan

(GÇAMR) ve Ocaktan Çıkan Pınar Motifli Rüya (OÇPMR) şeklinde adlandırmayı uygun bulduk.⁷

Araştırmamızın ilk adımında, Osmanlı kuruluş döneminde önde gelen toplumsal zümreler olan âşıklar (halk şairleri) ve sûfiler arasında rüyanın işlevi araştırılacaktır. İkinci aşamada ise, dönemin saltanat rüyalarının işlevini anlayabilmek için dikey düzlemde Türk-İslam siyaset geleneğinde, yatay düzlemde ise dönemin siyaset kültüründe bu tür rüyaların örnekleri verilecektir. Bundan sonra, Osmanlı Hanedanı'nın iktidarının meşrulaştırılması için çeşitli muasır kaynaklarda farklı anlatımlarla kaydedilmiş olan “Osmanlı saltanatını müjdeleyen rüyalar” verilip tipolojilerinin belirlenmesine çalışılacaktır. Bu rüyaların ilk Osmanlı kroniklerindeki temel tiplerinin belirlenmesi ve bu tiplerin prototipleri (ilk örnek/asıl tip) ile benzerliği bu bölümde araştırılacaktır. Araştırmanın son merhalesinde rüya kurgularının tarihî bağlamı tespit edilmeye çalışılacak ve döneminde ifade ettiği “anlam” üzerinde durulacaktır. Bu şekilde meşrûiyet araçlarının kullanımında Osmanlı uygulamasının yeterliliği ve etkinliği konusunda fikir sahibi olmayı ümit ediyoruz.

Osmanlı saltanat rüyalarının farklı kaynaklarda değişik anlatımlarının olması, esasen ilk dönem Osmanlı tarih yazıcılığı geleneği ile ilgilidir.⁸ “Geçmişî yeniden inşa eden” bu tarihlerde kaydedilen her bir rüya türü ve anlatımı, tarihî bağlam ve yüklenen anlamı itibarıyla birbirinden farklıdır. Bu yüzden “yeniden derlenen” rüyaların hangi dönemde ve ne amaçla kaynağa yerleştirildiği meselesi önem kazanmaktadır.⁹ Bununla birlikte “tarihî

Osman Gazi'nin Doğumu Rüyası da yine *Gölgesi Dünyayı Kaplayan Ağaç Motifli Rüya*'nın bir parçası olarak kaynaklarda yer aldığından burada ayrı bir rüya olarak ele alınmamıştır.

⁷ *Kur'an'a Hürmet Motifli Rüya* olarak adlandırdığımız bir diğer rüya, saltanat müjdeleyen rüya olarak değerlendirilse de tarihsel bağlamı tespiti yardımcı olacak mühim tarihî unsurlar içermediğinden çalışmamızda bahse konu edilmemiştir.

⁸ Ménage 2000, 73-91; İncılık 2000, 93-117.

⁹ Imber'in kaynaklarda rivayet edilen Köse Mihal'in hiçbir zaman var olmadığını “kanıtlaması” bir iştir, fakat tarihçilik adına daha önemli bir iş, “Niçin kaynaklarda bir Köse Mihal vardır?” sorusuna cevap bulmaktır. Aşıkpaşazâde'nin, çağdaşı Mihaloğlu Ali'nin “mülk edinmesini tebrik etme” arzusu gibi nispeten “magazin” içerikli bir gerekçe sunması yerine, Imber'in okuyucuyu ikna edecek nitelikte bir başka izahı olmalıydı. Bkz. Imber 2000, 291-293. Halbu ki Köse Mihal'i “yaratan” Osmanlılar, belli ki “Hıristiyan beyler” arasında ihtidaların artması, en azından ihtida yönündeki muhtemel direncin kırılması için “örnek model” üretme ihtiyacı içindeydiler. O halde rivayetlerde “sözde Köse Mihal” olgusu kadar önemli bir başka olgu, muhtemel ihtidalar konusunda Osmanlı tavrıdır. Onlar, bu dinî-içtimaî-siyasî gelişmenin ne kadar önemli olduğunun farkındaydılar ve kendilerince bir çözüm ürettiler. Benzer bir durum, XVI.-XVII. asır İstanbul'unda gayrimüslimler arasında dolaşımda olan aşk hikâyeleri ile ilgilidir. Bu defa hikâyelerin amacı Müslümanlarla gayrimüslimler arasında muhtemel evliliklerin önüne geçmektir. İstanbul'u ziyaret eden Batılı seyyahların “bir gayrimüslim erkek ile bir Müslüman kadın” arasında geçen aşka dair verdikleri çeşitli hikâyeler, âdeta,

bağlamında” bu rüyaların taşıdığı “anlam” konusunda bugüne değin aydınlatıcı ve ayrıntılı çalışmaların yapılmadığını da söylemek gerekir.¹⁰

Burada hemen şunu belirtmek gerekir ki çalışmanın ne amacı ne de yöntemi bu tür rüyaların içeriğini “tarihî veri” olarak kabul eder. Demek istediğimiz, ilk Osmanlıların dinî-içtimaî kökeni hakkında Gibbons’un GÇAMR’nın içeriğini tarihî veri olarak kabul etmesi gibi bir yaklaşımımız söz konusu değildir.¹¹ Diğer taraftan araştırmamızın üzerinde yükseldiği temel argüman, tarihî bağlamında bu rüyaların dönemin siyaset dilinde veya içtimaî alanda ifade ettiği bir “anlam”ı olduğu ve bu anlamın da tarihî veri olarak şüpheye yer bırakmadan kullanılabileceğidir.¹² Burada bahse konu olan rüyaların en genel tarihî anlamı, Osmanlı hanedanının siyasî rakipleri karşısında “yönetme hak ve yetkisine daha layık olduklarının ilahî onayına manevî ihtiyaç” duyduğudur. Bu ihtiyacın büyüklüğü, biraz da rakiplerinden gelen tehdidin boyutu ile ilgilidir.

Dönemi için bir “saltanat manifestosu” niteliği taşıyan saltanat müjdeleyen rüyalar, hanedanın “mü’eyyed min indillah” olduğu düşüncesinin halk arasında yerleşmesini hedefler.¹³ Rüyalar gibi iktidarlar için meşruiyet sağlamanın başka yolları ve araçları da söz konusudur. Bunlar arasında en önemlisi meşrû bir hanedan üyesi olmaktır.¹⁴ Bununla birlikte *hutbe* ve *sikke* sahibi olmak, Halife’den *menşur* almak gibi birtakım hukukî ve siyasî araçlar da gerekliydi.¹⁵ Toplumsal desteğin niteliği ve niceliği, bu geniş yelpazedeki

gayrimüslimlerin toplumsal hafızasına kazınmak istenircesine, basit bir kuralı hatırlatılıyordu: “Müslüman bir kadını seversen ve evlenirsen Müslüman olman gerekir.” Hikâyelerin bir de böyle işlevleri vardır. Bkz. Firdevs Çetin, *İstanbul’un Gayrimüslim Ahalisi 1553-1673*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.124-126.

¹⁰ Karadeniz’in yukarıda alıntılanan “Türklerde ‘Kut’ Kavramı ve Osmanlıların Kutsiyet Elde Etme Çabaları” adlı kaydedeğer çalışmasını burada bir istisna kabul etmek gerekir. Yazar, ilk dönem vekayinâmelerinde geçen rüyaları derleyerek, Osmanlıların meşruiyet sağlama çabaları açısından bu rüyaların genel bir değerlendirmesini yapar. Bkz. Karadeniz 2005, 1-14.

¹¹ Gibbons, İlk Osmanlıları Rum ve Türkmen karışımı melez bir toplum olarak tanıtır ve bu yöndeki kanaatini, *Kur’an’a Hürmet Motifli Rüya*’ya dayandırır. Bkz. Gibbons 1998, 19-25. Gibbons’ın görüşlerine karşı bir eleştiri için bkz. Köprülü 1991, 3-14.

¹² Fahd 1966, 352; Kinberg 1993, 292.

¹³ Karadeniz 2005, 4.

¹⁴ Aksi halde Alaaddin Siyavüş’ün (Cimri) çarpıtıldığı “canlı canlı derisinin soyulması” gibi dehşet verici ceza, “gayrimeşrû” girişimler için kaçınılmaz bir son olabilirdi. Bkz. Aksarayî, 103.

¹⁵ Selçuklu sultanlarının tahta çıkış merasimlerinin ayrılmaz parçası Halife’nin “saltanat menşuru” idi. Bunun yanında Halife’den I. Alaaddin Keykubad’a padişahlık hil’ati (*teşrif-i padişâhî*), sultanlık kılıcı (*hüsâm-ı tacdârî*), mutluluk mührü (*neğîn-i kamgarî*), süslü koşum takımlarıyla bir binek katırı, çetir, sancak ve mehter takımı gönderilmiştir. İbn Bibi, II, 248-251.

meşruiyet kaynaklarının iktidar tarafından ne derece tedarik edildiğine bağlıdır. Dolayısıyla bunlardan sadece birisi olan “beşaret rüyası”, diğer meşruiyet araçlarından ayrı ve bağımsız düşünülmemelidir. Tarihi tecrübeler ışığında askerî güç ve başarı, her şeyin üzerinde gibi gözükabilir ama askerî gücün de toplumsal desteğin sonucunda oluştuğu gözden kaçırılmamalıdır.

Beşaret rüyasının yanı sıra, dinî veya toplumsal önderlerin *keşifleri* (gelecekte haber verme) ve “kutlu doğum” gibi içerisinde ilahî haber ve işaret taşıyan olağanüstü olaylar da dönemin temel meşruiyet kaynakları arasında yerini almıştır. Dede Korkut Destanı’nda geçen “Korkut Ata ayıttı: Ahir zamanda hanlık girü Kayı’ya dege... bu didüğü Osman neslidir...” şeklindeki *keşif* kaydı¹⁶ ve Kadı Burhaneddin Ahmed’in doğduğu sırada “çıplak olmayıp üzerinin örtülü olması” ya da Timur’un doğduğunda “avucunda kan bulunması” gibi birtakım işaretler içeren *kutlu doğum* rivayetleri, tıpkı saltanat müjdeleyen rüyalar gibi iktidarların meşrûlaştırılması çabasının bir parçasıdır.¹⁷

Bu tür rüyaların ilk defa hangi şartlarda ve hangi içtimaî ya da siyasî çevrelerde kurgulandığı, hangi tarihî sürecin ürünü olduğu ve kamuoyuna ne tür mesajlar vermeyi amaçladığı gibi hususlar, çalışmanın bundan sonraki aşamalarında cevabı aranan sorular olacaktır.

A. Osmanlı Kuruluş Dönemi Halk Kültüründe ve Siyaset Dilinde Rüyanın İşlevi

1. Edebî ve Tasavvufî Çevrelerde Rüya

İslamiyet öncesi Türk inançlarından biri olan Şamanizm’de Şamanlığa kabul edilişin bir rüya aracılığı ile adaya bildirilmesi olgusu, rüyanın meşruiyet sağlayıcı işlevinin kökenine dair bize çok önemli ve gerçekçi bir izah sağlar. Türkler ve Moğollar arasında ya cezbe, rüya ve kehanet (*vision*) gibi kendinden geçerek (*ecstatic*) ya da geleneksel yöntemle (Şaman teknikleri vs. öğrenerek) Şaman olunabilirdi.¹⁸ İlhan Başgöz, İslam öncesi döneme ait bu kültürel öğenin, İslamî dönem Türk halk edebiyatında ve tasavvuf ekollerinde varlığını sürdürmüş olmasını, yarı-şair, yarı-derviş Türk sûfileri tarafından Anadolu’ya taşınmasıyla izah eder.¹⁹ Bunun sonucunda tasavvuf edebiyatı ile ortak geleneği paylaşan âşık (halk) edebiyatında, âşık (halk şairi, ozan) olmanın da bir rüya ile

¹⁶ Ergin 1969, 73.

¹⁷ Dönemin hükümdarlarına atfedilen kutlu doğum işaretleri için bkz. Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, 56; İbn Arabşah, 1; Roux 2001, 61-62. Bildiğimiz kadarıyla, ilk dönem Osmanlı hanedan üyeleri ile ilgili bu tür “kutlu doğum işaretleri” muasır kaynaklarda yer almaz.

¹⁸ Başgöz 1967, 5.

¹⁹ Başgöz 1967, 7.

gerçekleştigi anlayışı yaygınlaşmıştır.²⁰ Başgöz'ün “rüya motif kompleksi” (*dream motif complex*)²¹ olarak isimlendirdiği bu tipteki rüyalar, mezarlık veya pınar gibi bir tür kutsiyeti olan mekânlarda uyur uyanık bir vaziyetteki âşık adayının, Hızır İlyas veya Hz. Ali gibi kutsal şahsiyetlerin elinden *bade (dolu)* içmesi, mahlas alması gibi motifler içerir.²²

Anadolu halk edebiyatı ürünlerinden gazavatnâmeler arasında en çok bilinen örnekleri olan Danişmend Gazi, Battal Gazi ve Ebu Müslim menakıbnâmelerinde de rüyalar pek farklı olmayan bir işleve sahiptir. Danişmend Gazi'ye fetih bölgelerini gösteren, Ebu Müslim'e savaş baltasını veren Hz. Peygamber, kahramanların rüyalarında görünmüştü.²³ Diğer taraftan bu menkıbelerde geçen rüyalarda Hz. Peygamber, inanmayanları dine döndürmek ya da inananlarla iletişim kurmak üzere de görünüyordu.²⁴

Osmanlı'nın kuruluşu sırasında rüyanın kazandığı anlam hem edebî muhitlerde hem de sufi çevrelerde birbirine çok yakındır. İlahî mesaj içeren en tanınmış rüya anlatımlarından birinde, tasavvufî çevrelerin önde gelen sîması Mevlana Celaleddin Rumî'nin dedesi Celaleddin Hüseyin Hatibî, bekârlığını dert edindiği bir sırada rüyasında Hz. Peygamberi görmüş ve “Horasan padişahının kızı ile evlen!” emrini almıştı. Tanrı'nın takdiriyle aynı gece hem padişah hem vezir hem de dünya kraliçesi (gelin), Peygamber hazretlerini rüyalarında görmüşlerdi.²⁵ Anadolu tasavvuf anlayışına yön veren İbn Arabî'nin eseri *Fütühat ül-Mekkî* de de benzer işlevin göze çarptığı bir rüya anlatımı vardır. İbni Arabî'nin rüyası ile eserini kaleme alırken mazhar olduğu “ilahî lütuf ve onay” kamuoyuna duyurulmuştur.²⁶ 1608'de yazdığı *Hâb-nâme* adlı eserinde ise Veysî, dönemin siyasetini gördüğü bir rüya vasıtası ile anlatmayı tercih eder. Ülkenin içinde bulunduğu kötü vaziyeti “ahvâl-i âlem perişân oldu” diyerek tasvir eden Veysî, dönemin padişahı I. Ahmed'e “tedbîr-i ıslah-ı memlekete müte'allik” sözler söylemeyi düşünürken uykuya dalmış ve rüyasında padişah ile İskender-i Zülkarneyn'i görmüştür. İkisi aralarında geçen, siyasetin doğasına dair konuşmaya şahit olan Veysî'nin eseri, aslında bir

²⁰ Günay, Âşık edebiyatı temsilcilerinin rüya motifi ile sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçtiğini belirtir. Bkz. Günay 1992, 89-97.

²¹ Başgöz 1967, 3. Günay, bu terimi hatalı olarak “kompleks rüya motifi” şeklinde tercüme eder. bkz. Günay 1992, 11 vd.

²² Başgöz 1967, 4-5.

²³ Lecerf 1966, 373-375, 377.

²⁴ Lecerf 1966, 372-373.

²⁵ Ahmet Eflakî, 166-167.

²⁶ Yüksel 1996, 137.

siyasetnâme olarak değerlendirilmelidir. Zira *Hâb-nâme*, İskender'in dilinden I. Ahmed'e takip etmesi gereken siyaseti, bir rüya anlatımı ile bildirir.²⁷

Tasavvufta rüyanın şeyh ile müridi arasında irşad eksenli oynadığı role dair elimizde oldukça sıra dışı bir örnek vardır. Üsküplü bir sufi olan Asiye Hatun'un hayatında hiç karşılaşmadığı Uziçeli Halveti Şeyhi Muslihüddin Efendi'ye yazdığı mektuplarda anlattığı rüyaları, mürşidenin tarikattaki manevî yolculuğunda aşığı/aşacağı merhaleleri anlamasında şeyhe rehberlik eder. Bu rüyalarında birinde şeyhi Muslihüddin Efendi, Asiye Hatun'a "Esmâü'l-hüsna"dan hangi isimleri zikretmesi gerektiğini açıklar.²⁸ Bu şekilde mürşide manevî gelişimi sürdürür.

2. Siyasette Meşrûiyet Aracı Olarak Rüyalar

Antik halklardan modern toplumlara kadar hemen her kültürde rüyaların etkili bir "meşrulaştırma" aracı olarak kayda değer bir ağırlık taşıdığı görülmektedir. Gerek Mısır ve Roma gibi antik medeniyetlerde gerekse Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet gibi yaygın dinlerde rüyaların bu işlevine dair elimizde pek çok örnek vardır.²⁹ Bu amaçla kullanılan rüyalarda "ağaç ve ateş" motiflerinin ortak unsur olduğunu görmek konumuz açısından oldukça ilgi çekicidir. Mesela, *Ahd-i Atik*'te Babil kralı II. Nebukhandezzar'ın (M.Ö 634-562) rüyasında gördüğü "boyu göklere kadar uzanan ve gölgesinden, yapraklarından ve meyvesinden insanların ve hayvanların faydalandığı dünyanın ortasındaki bir ağaç" motifi, Danyal Peygamber tarafından hükümdarlık olarak yorumlanmıştır.³⁰ Saltanat rüyalarında görülen ateş motifi ile ilgili Büyük İskender'in doğumu konulu, annesi Olympias'ın rüyası oldukça önemli bir örnektir. Olympias gelin iken, zifaftan bir gece önce rüyasında gök gürültüsü duyar ve rahmine yıldırım düşer. Buradan büyük bir ateş çıkar ve alevler her yere saçılır. Her tarafı kaplayan alevler daha sonra kaybolur gider. Ateş Zeus'u, yıldırım ise ondan gelen bir parça, yani ilahî lütuf olarak tabir edilir. Tarihçileri, Büyük İskender'i Tanrı'nın bir lütfu olarak kamuoyuna kabul ettirmek üzere bu rüyayı kullanırlar.³¹ Bu iki örnekten de anlaşıldığı gibi, ilahî onay anlamına gelen ateş motifi gibi, hükümdarlık alameti olarak ağaç motifi de rüya ta'biri geleneğinde kökeni oldukça eskilere giden unsurlardır.

²⁷ Veysî, 1869, 262-285.

²⁸ Kafadar, 2009, 133.

²⁹ Örneğin Karolenjler dönemi Fransa'sında saltanat rüyalarını inceleyen mühim bir çalışma Dutton'a aittir. Yazar, özellikle dönemin siyasi şartlarında bu tür rüyaların taşıdığı anlam üzerinde durur. Bkz. Dutton 1994.

³⁰ *Kitab-ı Mukaddes*, 844-845 (Daniel, 2, Bab 4).

³¹ King 2004, 94-95.

İslam dünyasında ise, özellikle Abbasîlerle birlikte meşruiyet aracı olan rüyaların çok yaygınlaştığı, siyaset söyleminin ayrılmaz bir parçası haline geldiği ve kendine özgü zengin bir edebiyat meydana getirdiği görülmektedir.³² Daha ziyade Emevî-Abbasî rekabeti sırasında yaygınlaşan bu tür rüyalar, sonraki dönemlerde Abbasî halifelerinin kendi aralarındaki rekabette en etkili siyasî araçlardan biri haline gelmiştir.³³ Bu tür rüyalara dair bir örnek olarak Harun Er-Reşid'in oğulları Muhammed El-Emin (809-813) ve El-Me'mun (813-833) arasında yaşanan taht mücadelesinde, anneleri Zübeyde'nin gördüğü söylenen bir rüyayı ele alalım:

Zübeyde'nin rüyasına giren üç kadın, ellerini onun rahmi üzerine koyarak çocuklarının gelecekte nasıl bir halife/hükümdar olacakları konusunda yorumda bulunmuşlardı. Muhammed El-Emin'i doğumunda o tabirci/kâhin kadınlar, tekrar Zübeyde'nin rüyasında görünmüşler ve yatağının başucunda oturup onun gözlerinin içine bakmışlardı. Onlardan birincisi: “Oğlun (El-Emin) yeşil bir ağaç, hoş kokulu ve tazecik kesilmiş bir bitki, serpilen bir bahçe olacak.” İkincisi: “Bol bir kaynak, fakat kısa süreli ve çabucak kuruyan ve kaybolup giden bir kaynak olacak.” Üçüncüsü de: “Gücü zayıf ve hemen aldatılan düşmanı tarafından tahtından indirilecek.” demişti.³⁴

İslam kültür çevresine katılan Gazneli ve Selçuklularda “devlet kuran unsurlar”ın, İslam Tarihi'nde Emevîler ve Abbasîler döneminde oldukça yaygınlaşan bu tür rüyaların siyasetteki etkisinden habersiz ve âzâde olması düşünülemez. Nitekim XI.-XII. asırlarda Ortadoğu'da etkin siyasî rol oynayan hem Gazneliler hem de Selçukluların devlet geleneğinde saltanat müjdeleyen rüyaların görülmesi bir tesadüf değildir. *Prototip* kabul ettiğimiz bu dönem saltanat rüyalarının “iktidara meşruiyet kazandırma” amacı taşıması asıl işlevidir ve hem bu dönemde hem de sonraki dönemlerde ortaya çıkan Türk-İslam devletlerinde *prototipe* çok yakın örnekler oldukça fazladır.

Bir sonraki bölümde, Gazneli ve Selçuklu dönemi saltanat rüyalarına dair örnekler ele alınacaktır. Bunun için biz burada Osmanlı kuruluş dönemi Anadolu ve Orta Asya devletlerinde kurucu şahıslara atfedilen saltanat rüyalarına ait örnekler vermekle yetineceğiz. Bunlar, yeni bir devlet ve hanedan

³² Bkz. Schimmel 2005.

³³ Fahd 1966, 352-356. Abbasîler döneminde hilafet tahtının adaylarının, kendilerinin “doğru” halife olduklarını göstermek için kullandıkları “uydurma” rüyalarda anlatım ve sembollerin, yoruma gerek bırakmayacak kadar açık ve anlaşılır olması ortak özelliktir. Örneğin, Kabe'den çıkan bir kişinin adaya sancak vermesi ya da Mescid-i Nebevî'nin mihrabına halife adayının adının yazılması ya da rakibinin isminin silinmesi gibi.

³⁴ Fahd 1966, 353-354. Bu çerçevede Abbasî dönemi saltanat rüyaları sembollerinden olan *ağaç* ve *pınar* motiflerinin ileride verilecek olan Osmanlı saltanat rüyalarında ortak motif olduğu gözden kaçmamalıdır.

ortaya çıkaran şahıslar olan Cengiz, Timur ve Kadı Burhaneddin Ahmet'tir. Bu devlet adamları, meşrû bir hanedan mensubu olarak doğmadıklarından, bir diğer ifadeyle kendi isimlerini taşıyan devletlerin kurucusu olduklarından, saltanat rüyası gibi meşrûiyet vasıtalarına an fazla onlar müracaat etmişlerdir. Orta Asya, Orta Doğu ve Anadolu'da devlet anlayışını şekillendiren kültürel öğelerden biri olarak Moğollar, Cengiz Han zamanında İslam dünyasını hâkimiyetleri altına almışlar ve bu dönemde özellikle siyasî, idarî ve askerî kurumlar kendine özgü bir yapı kazanmıştır. Bu çerçevede siyasî meşruiyet kaynağı olarak bir saltanat rüyası da Cengiz Han'a atfen rivayet edilmektedir. But Tengri adını verdikleri gizemli bir kişi Cüveynî'ye şöyle demiştir: "Tanrı benimle konuştu. Bana: 'Bütün yeryüzünü Temuçin'e ve onun evlatlarına verdim. Ona Cengiz Han adını koydum.' dedi."³⁵ Moğolların siyasî varisi olduğunu ileri sürerek meşruiyetini temellendiren Timur'un da saltanat rüyalarına kayıtsız kalmadığı anlaşılmaktadır. Muasır tarihlerden İbn Arabşah'ta geçen bir rivayete göre Timur, bir gece arkadaşlarıyla تنها bir yerde derin sohbete dalmış ve onlara "kehanelerde bulunmakla tanınan" büyükannesinin bir gece rüyasında oğulları veya torunları arasından birinin ülkeler fethedip insanları hâkimiyeti altına alacağını gördüğünü anlatmıştı.³⁶ Hemen hemen aynı amaca yönelik bir diğer rivayette ise Timur, Tanrı'dan doğrudan bir mesaj almıştır: "Gönlünü hoş tut, gam yeme. Tanrı sana nusret ve zafer ihsan etmiştir."³⁷

Timur'un muasırı Kadı Burhaneddin Ahmet'e ithaf edilen *Bezm ü Rezm* adlı eserde, müellif Aziz bin Erdeşir-i Esterabadî'ye sultanın bizzat anlattığı bir rüya vardır. Buna göre sultan henüz iki yaşında, süt emen bir çocukken rüya görür. Başının üzerine gök kubbeden bir kandil iner. Kandil parlak bir ışık saçmaktadır. Hemen yanından bir ses gelir. "Ben cebbâr-ı âlemim (dünyanın hâkimiyim)." Sultan, bu sözü duyunca korkuyla uykudan uyanır ve tir tir titremeye başlar. Müellife göre bu rüya, sultana keramet olarak gönderilmiştir ve bu durum Hz. Peygamber ile Cebrail arasındaki vahiy irtibatına benzemektedir.³⁸ Aşiret üyelerinin *bey*lerine sadakatini temin eden veya gazilerin *sultanü'l-guzâta* tâbiyetini sağlayan ya da reâyânın *sultan*larına karşı itaatini temin edecek bir "kült" oluşturulması, Türk-İslam toplumlarında bir gelenek, zarurî bir idarî düzenleme gibi görünmektedir. Öyle anlaşılıyor ki kültün inşasında ihtiyaç duyulan "manevî harç", öncelikle saltanat rüyaları ile karılmıştır.

³⁵ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, 94.

³⁶ İbn Arabşah, 4.

³⁷ Nizamüddin Şamî, 26.

³⁸ Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, 62.

Cengiz, Timur ve Kadı Burhaneddin gibi ilk Osmanlı sultanlarının da rüyayı saltanatı meşrulaştırma aracı olarak etkili bir şekilde kullandıkları varsayılabilir. Bunu yaparlarken geleneği izledikleri, gelenekte yer alan örnekleri motiflerine dokunmadan kullandıklarını düşünmemiz için bir engel yoktur.³⁹ Şimdi Osmanlı saltanatını müjdeleyen rüyalarının hangi siyasî geleneği izlediğini tespite çalışalım.

B. Türk-İslam Siyaset Geleneğinde Saltanat Müjdeleyen Rüyalar

Osmanlı devlet geleneğinin temelini oluşturan siyasî kökenler arasında, İslam öncesi motiflerden biri, belki de en mühimi, hâkimiyetin ilahî kaynaklı olduğu anlayışıdır. İnalçık, Türk devletlerinde tahtın, hanedanın belirli koluna bağlı olduğunu gösteren bir gelenek olmadığını, daima tahtın *ilahî takdire* açık tutulduğunu belirterek, bu telakkî karşısında diğer âdet ve teâmüllerin hükümsüz kaldığı sonucuna varır.⁴⁰ Bu anlayışa göre, devleti yönetme hakkı ve yetkisinin kaynağı hükümdara *kut* veren Tanrı'dır. Dolayısıyla, hâkimiyetin temel ve biricik kaynağı *kut*, yani ilahî onaydır.⁴¹ Türklerin İslam kültürü çevresine dâhil olmalarından sonra, köklü *kut* anlayışının İslamî bir görünüme bürünmesi kaçınılmazdı. Türk kültüründe *kut* sahibi olduğu düşünülen hükümdar, İslam kültüründe “mü'eyyed min indillâh” olduğuna inanılan sultandır. “Te'yid-i ilahî” anlayışı, iktidar tarafından “inşa edilen” saltanat rüyası gibi meşruiyet araçlarının kamuoyu tarafından kabulü anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında siyasetin dilinde *kut* ve *saltanat rüyası* ilahî tasdik için ortak ifadesidir. Dolayısıyla bir psikanalitik hadise olan rüya, iktidara ilahî onayın verildiğinin bir ilanı, işareti, delili veya en azından bir temennisi olarak *kut* anlayışının yerini almıştır denilebilir.

Görüldüğü üzere, Orta Asya Türk-Moğol (bozkır) kültürü ile Ortadoğu Türk-İslam kültürünün Osmanlı'nın kuruluşundaki ortak unsurlarından biri de “hâkimiyetin ilahî kaynaklı oluşu” düşüncesidir. Her iki kültür çevresinde saltanat rüyaları işte bu anlayışın halka aktarılmasında başlıca dinî-siyasî ve kültürel vasıta olarak rol oynamıştır. Bu rüyaların ilk örneklerinden birinde Türklerin atası kabul edilen Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk, rüyasında “doğudan batıya uzanan altın yay ile kuzeyden güneye uzanan üç gümüş ok” görür. Kağanın veziri bu rüyayı hâkimiyetin ilahî tasdiki ve saltanat müjdesi

³⁹ Rüyanın kamuoyunda “olumlu imaj oluşturma” ve “meşru yönetim” vasıtası olarak Osmanlı Padişahı III. Murad tarafından kullanımı hakkında bkz. Felek, 2010.

⁴⁰ İnalçık 1959, 73.

⁴¹ Kafesoğlu 2005, 248-249.

olarak tabir eder.⁴² Uygurlara ait Türeyiş destanında da bir saltanat rüyası kaydedilir. Buna göre, beyazlar içindeki bir ihtiyarın rüyasında Böğü Kağan'a "çam kozalağı büyüklüğünde bir yeşim taşı" vererek "eğer sen bu taşı muhafaza edebilirsen, dünyanın dört köşesi hep senin buyruğun altına girecektir." dediği anlatılır.⁴³ Son olarak Hitaylara ait bir rüya rivayetinde, "yeryüzüne inen Tanrı'nın peşinden gelen bir kara tavşanın Hitay sülalesinin kurucusunun göğsüne girmesi"⁴⁴ anlatılır.

Türklerin İslamiyet'e girmesinden sonra kurdukları devletlerde işbaşına gelen hanedanlardan, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar tarihsel süreçte bir çizgi oluşturur. Temsil ettikleri yapıların ortak motiflerinden biri, göçebe Türk/Oğuz boylarının kuruluş döneminde toplumsal yapıda hâkim konumda olması, diğeri *gaza* uğraşı ve anlayışının yerleşik sosyo-politik gelenek haline gelmesidir. Bu tarihî çizginin, konumuz açısından değişmeyen unsuru ise kurucu şahısların ortak motifler içeren rüyalarıdır. Köprülü, klasik eser kimliği kazanan *Osmanlı Devleti'nin Doğuşu* adlı kitabında, Osmanlı Hanedanı'nın saltanatını müjdeleyen rüyaların "prototipi" olarak çeşitli rüyaları aktarır.⁴⁵ Folklor ürünlerinde ilk örneği tespit etmek mümkün olmasa da ilk örneğe en yakın tip *Asıl Tip (Prototip / İlk Örnek)* olarak kabul edildiğinden⁴⁶ Köprülü'nün *prototip* tasnifini benimsiyoruz. Buna göre *prototip* rüyalar, Oğuzlar, Gazneliler ve Selçukluların kurucu hükümdarlarının babaları (Oğuz Beyi Tuğrul'un Babası, Gazneli Mahmud'un Babası Sebük Tegin ve Selçuk Bey'in Babası Dukak) tarafından görüldüğü rivayet edilen *Göbekten (Göğüsten, Ocaktan) Çıkan Ağaç Motifli Rüya* ile *Kur'an'a Hürmet Motifli Rüya*'dır.

Anadolu Selçuklu sultanları ile ilgili bu rüya tiplerine tesadüf edilmemesi ilginçtir. Bu döneme ait saltanat rüyası olarak yorumlanabilecek bir rüya Alaaddin Keykubad'a atfedilir. İbni Bibi'nin kaydettiğine göre, zindandan kurtulduğu günün gecesinde sultan rüyasında "büyük mutasavvıf Ömer b. Muhammed el-Sühreverdî, sultanın ayaklarındaki bağı çıkarmış, elinden tutup katıra bindirmiş" ve "Amacına ulaştın, muradına erdin" demişti. Sultan rüyayı "şeyhin himmeti hep bizimle olacak" diye tabir eder.⁴⁷ Eflakî'nin kaydettiği bir diğer saltanat rüyası da Alaaddin Keykubad'a aittir ve Sühreverdî ile Bahaeddin

⁴² Sepetçioğlu 1995, 45. Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk'ün rüyasında gördüğü altın bir yay gün doğusundan gün batısına, üç gümüş ok ise kuzeye doğru gider. Oğuz Kağan'a rüyayı tabir eden vezir, "Gök Tanrı düşümde verdiğimi hakikate çıkarsın! Tanrım bütün yer yüzünü senin nesline başışlasın" diyerek saltanat müjdelere.

⁴³ Günay 1992, 83.

⁴⁴ Günay 1992, 84.

⁴⁵ Köprülü 1991: 6-9.

⁴⁶ Günay 1992, 97.

⁴⁷ İbni Bibi, II; 249.

Veled'in bulunduğu bir ortamda bizzat sultan tarafından dile getirilip ta'bir edilmesi istenir. Rüyasında “başının altın, göğsünün gümüş, göbeğinden aşağısının tunç, her iki kalçasının kurşun ve ayaklarının kalaydan” olduğunu gören sultanın rüyasını, şeyhin isteği üzerine Bahaeddin Veled ta'bir eder ve kendisinden sonra gelecek sultanlar zamanında idarenin bozulacağını ve halkın refahının kaybolacağını söyler.⁴⁸ Yukarıda verilen Oğuz, Gazneli ve Selçuklu rüya tipi ile Anadolu Selçukluları dönemine ait bu saltanat rüyaları arasında mu'abbirin manevî önder olması, dolayısıyla hâkimiyete meşruiyet kazandırma çabası dışında ortak motif bulunmaz.

Şimdi çeşitli dönemlere ait olduğu bildirilen ve farklı kaynaklarda zikredilen, bununla birlikte bir tipolojisi oluşturulabilecek şekilde ortak unsurlar içeren *Göbekten (Göğüsten, Ocaktan) Çıkan Ağaç Motifli Rüya* ile ilgili kayıtları aktaralım.

Köprülü'nün, *Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya'nın Osmanlı Tipi'nin* “prototipi” olarak kabul ettiği *Gazneli Tipi* rüya,⁴⁹ eserini 1260'da Hindistan'da yazan Cüzcanî'nin *Tabakât-ı Nasîrî*'sinde kayıtlıdır. Gazneli saltanatını müjdeleyen rüya şu şekildedir:

“Sultan Gazi Mahmud'un velâdetinden (doğumundan) bir saat önce, *şeb-i aşûr*'da (H. 10 Muharrem 371 / M. 16 Temmuz 981), Emir Sebük Tegin rüyasında gördü ki hanesinin ortasındaki **ocaktan** (*âteşdân*) bir **ağaç** ortaya çıkıp göğe yükseliyor ve cihânın her yeri onun gölgesi ile kaplanıyor. Nasıl tabir edileceği endişesi ile uykudan uyanınca, **tabirci** (*mübeşşir*) içeri girdi ve **müjdeyi** (*beşâret*) verdi: Hakk Taala sana bir **oğul** verdi. Sebük Tekin mutlu oldu ve dedi: oğula **Mahmud** adını verdim. Hem çocuğun doğduğu bu gece (Peşaver sınırında Sidre Suyu kenarındaki) Veyhind (Vihind ?) Tapınağı (*puthane*) yıkıldı. Onun hakkında pekçok meşhur menkıbe vardır. Onun tali'i, İslam milletinin tali'i ile örtüştü. H. 387'de (M. 997) Belh'te **padîşahlık** tahtına oturdu.”⁵⁰

İkinci rivayet, Oğuz Beyi Tuğrul ve kardeşlerinin babasının gördüğü ve Reşideddin'in *Camiü't-tevârih*'inde kaydedilen *Oğuz Tipi* rüyadır. Köprülü rüyayı şu cümlelerle aktarır:

“Oğuzların menkıbevî hükümdarları arasında Tuğrul isminde biri ile iki kardeşinden bahsedilir. Bu çocukların babası, daha oğulları devlet kurmadan evvel bir rüya görür. Kendi **göbeğinden** çıkan üç büyük **ağaç** gövdesi büyür ve her tarafa gölge salar, tepeleri göklere erer. Bunu kabilenin **kâhinine** söyleyerek tabir ettirir. Bu kabile içinden büyük bir **hükümdar** çıkacağını zaten haber vermiş olan kâhin, bu adama

⁴⁸ Ahmet Eflakî I; 208-209.

⁴⁹ Köprülü 1991, 7.

⁵⁰ Kadı Minhâc Sirâc, 228-229.

çocuklarının hükümdar olacağını, ancak bu sırrı kimseye açmamasını tembih eder.”⁵¹

Oğuz Tipi rüyanın neredeyse aynısı Selçuklu Devleti'nin kurucusu Selçuk Bey'in babası Dukak'a atfen *Anonim Selçuknâme*'de de geçer. *Selçuklu Tipi* rüyada Dukak'ın **göbeğinden** üç **ağacın** çıktığını, her tarafı saran dallarının göklere yükseldiğini görmüş ve bunun üzerine **Korkut Ata** da kendisine evlatlarının **cihan padişahı** olacağını müjdelemiştir.⁵²

Gazneli ve Selçuklu devletleri ile Oğuzlar, özellikle XI.-XII. asırlarda hem birbirlerinin muasırı olmuşlar hem de başta Horasan olmak üzere ortak coğrafyada yer almışlardı. Bu yüzden aralarında idarî ve kültürel alanlarda oldukça ileri seviyede bir etkileşim olduğunu, yapılan araştırmalardan öğrenmekteyiz.⁵³ İşte çalışmamıza konu olan ortak motifli saltanat rüyaları bu etkileşimin en somut örneklerinden biridir. Köprülü, bu rüya rivayetlerinin Anadolu'da Türkler arasında anlatıla geldiğini ya da Osmanlı kroniklerinin zaten dolaşımında olan bu rivayetleri kayda geçirdiğini veya daha büyük ihtimalle XV. yüzyılda Osmanlı çevrelerinde iyi bilinen Reşidüddin'in eserlerinden derlendiğini ileri sürer.⁵⁴

Ortak kültür unsurunu daha anlaşılır bir şekilde görmek için bu noktada bir tipoloji denemesi yapabiliriz:

Gazneli, Selçuklu ve Oğuz Tipi Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüyanın Tipolojisi

a. İçerik

1. Evin ocağından (Gazneli Tipi), babanın göbeğinden (Oğuz ve Selçuklu Tipi) veya göğsünden (Oğuz Tipi) çıkan ağaç

⁵¹ Köprülü 1991:7-8. Müellifin bu rüya için gösterdiği kaynak, onun zamanında henüz neşredilmemiş olan Reşidüddin'in eserinin İstanbul ve Paris nüshalarıdır. Biz günümüz baskılarında bu rivayete tesadüf edemedik.

Şecere-i Terâkime'de geçen hemen hemen aynı içerikli rivayet ise, Oğuz Beyi Toğurmuş Bey'in **göğsünde** büyüyen bir **ağacın**, **Miran Kâhin** tarafından “iyi” olarak tabir edilmesi ve bir süre sonra Toğrulmuş'un oğlu Toğrul'un **han** olması şeklindedir. *Şecere-i Terâkime*'den aktaran Günay 1992, 84.

⁵² Turan 1997, 82. Selçuklu Devleti'nin kurucu şahsiyeti Selçuk Bey'e atfedilen bir başka rüya “dünyayı kaplayan ateş motifli”dir. Bu rivayete göre İslamiyet'i kabul eden Selçuk Bey, rüyasında eteşe idrar yapmış ve çıkan kıvılcımlar tüm dünyayı sarmıştır. Bu rüya, Selçukoğullarının dünyaya hâkim olacağı şeklinde tabir edilmiştir. Bkz. Turan 1997, 82.

⁵³ Özellikle Oğuz göçleri sonrasında Horasan, her bakımdan bir “Oğuz Vatani” haline gelmiş ve Anadolu ile arasında kuvvetli bir bağ kurulmuştu. Köprülü, Kayı aşiretinin Horasan, İran ve Anadolu'ya muhaceretini izah ederken Oğuzların oynadıkları tarihi rolü etraflıca izah eder. Bkz. Köprülü, 1943, s. 265-284. Diğer taraftan kültürel etkileşim anlamında ise Osman Turan, iktâ sistemini açıklarken Selçukluların “kurulduğu bölge dolayısıyla Gazne Devleti teşkilatından birçok iktibaslarla bulunduğunu”kaydeder. Bkz. Turan 2003, 305-312.

⁵⁴ Köprülü 1991, 8.

2. Ağacın (Oğuz ve Selçuklu Tiplerinde Üç Ağaç) gölgesinin tüm dünyayı kaplaması

3. Çocuğun doğuşunun haber verilmesi (Gazneli Tipi)

b. Ta'birci

Mübeşşir, Miran Kâhin, Korkut Ata

c. Ta'bir

1. Doğacak çocuğun saltanatının müjdenmesi (Gazneli Tipi)

2. Çocukların saltanatının müjdenmesi (Oğuz ve Selçuklu Tipi)

C. Osmanlı Saltanatını Müjdeleyen Rüyalar

1. Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya (GÇAMR)

Bu rüyanın *Osmanlı Tipi*, ilk dönem Osmanlı kroniklerinde farklı rivayetlerle iç içe geçmiştir. Victor L. Ménage, karşılaştırdığı çeşitli elyazması anonimlerdeki rüya rivayetlerinin esasında iki temel tip rüya anlatımından kaynaklandığını tespit eder. Yazara göre anonimlerin kullandığı *Edebali Versiyonu* (Kızı Mal Hatun/Malhun) ve *Abdülaziz Versiyonu* (Kızı Rabia) olmak üzere iki temel tip rüya söz konusudur.⁵⁵ Biz, bu iki farklı rüyayı *Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya* (Tabircisi Şeyh Edebali) ve *Ocaktan Çıkan Pınar Motifli Rüya* (Tabircisi Abdülaziz) şeklinde adlandırmayı uygun bulduk. İlk rüyanın *Osmanlı Tipi*'nde rüyayı gören iki farklı kişi söz konusudur: Ertuğrul Bey ve Osman Bey. Bu rivayetlerden rüya sahibi olarak Ertuğrul'u gösteren Giese Anonimi ve Oruç Beğ, farklı bir kaynak çizgisi oluşturur. Aşıkpaşaoğlu (Âşıkpaşazâde) ile Neşrî kaynak zincirinde geçen rivayette ise rüya Osman Gazi'ye atfedilir ve Âşıkpaşaoğlu'nda şu şekilde kayıtlıdır:

“**Osman Gazi**, niyâz etdi ve bir lahza ağladı. Uyku galib oldı. Yatdı, uyudu. Gördi kim kendülerün aralarında bir **aziz şeyh** [Edebali] var idi. Haylı kerâmeti zâhir olmuş idi. Ve cemi' halkun mu'tekadıydı. Adı derviş idi. Ve illâ dervişlük bâtımdayıdı. Dünyesi ve ni'meti, davarı çoğ idi. Ve sâhib-i çerağ ve 'alem idi. Dâym müsafirhânesi hâlî olmaz idi. Ve Osman Gazi dahı gâh gâh gelür idi. Bu azize konuk olur idi. Osman Gazi kim uyudu, düşünde gördi kim bu azizün **koynundan** bir **ay** doğar, gelür Osman Gazi'nün koynına girer. Bu ay kim Osman Gazi'nün koynına girdüğü demde **göbeginden** bir **ağac** biter. Dahı gölgesi âlemi dutar. Gölgesinün altında dağlar var. Ve her dağun dibinden **sular** çıkar. Ve bu çıkan sulardan kimi içer ve kimi bağçalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdur. Andan uyhudan uyandı. Sürdi, geldi. Şeyhe habar verdi. Şeyh eyidür: 'Oğul, Osman! Sana muştuluk olsun kim Hakk Ta'âla sana ve

⁵⁵ Ménage 1967, 317-321.

neslüne padişahlık verdi. Mubârek olsun‘ der. Ve ‘benüm kızım **Malhun** senün helâlün oldı.’ der. Hemandem nikâh edüp kızını Osman Gazi’ye verdi.”⁵⁶

Giese Anonimi, Âşıkpaşaoğlu-Neşrî çizgisinden farklı olarak Ertuğrul Bey’e attettiği *Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya*’ya yeni unsurlar ekler. İlki, Şeyh Edebali’den başka, Konyalı Abdülaziz adında birini, mu’abbir olarak rivayete yerleştirmesi; ikincisi ise Osman’ın doğumunu haber vermesidir:

“**Ertugrul** hâl-i hayattayiken bir gice düş gördi. Bir acep vakı’a görüp ol vakı’adan uyanıp bu düşü fikir iderek Allah’a zikr iderek durdu. Sabah namazını kıldı. Sûret değşirüp doğru **Konya**’ya vardı. Anda bir **mu’abbir** kişi varidi. Adına **Abdülaziz** dirlerdi, sâhib-i kemâllerden idi, ilm-i rü’yayı kemâliyle bilürdi. Ertugrul düşünü ana diyüverdi. Amma bazılar didiler kim bu düşü ta’bir iden bir aziz **şeyh** idi, adına **Edebâli** dirlerdi, kerâmeti zahir olmuş idi. Ve cemi’ halkun içinde mu’tekad derviş idi. Dünyası ve ni’meti çoğ idi, ol vilayette meşhur olmuş idi. **Sultan Alaaddin** dahi, ana i’tikad itmîş idi. Andan Ertugrul geldi, ol düşü ol şeyhe i’lam kıldı. Eyitdi: “Ya şeyh gördüm ki senin **koynundan** bir ay doğar, gelür benim koynıma girür. Bu ay koynıma girdükten sonra **göbeğünden** bir **ağaç** biter, gölgesi alemleri tutar. Gölgesinün altında taglar olur. Her tagın dibinden **sular** olur, çıkup akar. Bu çıkan sularдан kimi içerler ve kimi baglar ve bağçeler suvarurlar ve çeşmeler akıdurlar. Ol uykudan uyandım. Uş düşüm budur.” didi. Şeyh bu düşin ta’birinden fikir idüp eyitdi: “Yâ yiğit! Senün bir oğlun ola. Adı **Osman** ola. Çok gazalar ide. Sana muştuluk olsun kim senün nesline **padişahluk** verildi, mübarek olsun.” didi. Dahı “Benüm kızımı oglun Osman ala. Andan çok oğlanları ola. Pâdişah olalar.” didi. Pes bir zamandan sonra Osman Gâzi vücuda geldi...”⁵⁷

Saltanat rüyası konusunda Anonim ile aynı kaynak zincirini oluşturan Oruç Beğ’in rivayetine göre, Osman Gazi’nin babası Ertuğrul’un gördüğü düş şu cümlelerle rivayet edilir:

⁵⁶ Âşıkpaşaoğlu, 95. Neşrî’nin kaydı ise şöyledir: “Meğer Osman’ın halkı arasında bir şeyh-i aziz vardı. **Edebali** derlerdi... Velayeti, kerameti zahir olmuştu... İlm-i rüyayı hûb (iyi) bilirdi... Bir zaviye yapıp ayende ve revendeye (gelip geçenlere) hizmet ederdi. Gâh gâh **Osman Gazi** dahi onun zaviyesinde misafir olurdu. Bir gece Osman Gazi, siyerinde (rüyasında) görür ki bu şeyhin **koynundan** bir ay çıkıp geldi, kendinin koynuna girdi. Hemen **göbeğinden** bir **ağaç** bitip âlemi tutup ve onun gölgesinde dağlar var. Ol dağların dibinden **pınarlar** çıkıp revane olup akar. Kimi bağını sular, kimi çeşmeler akıtır. Yarındası Osman Gazi bu düşünü gelip azize nakletti. Şeyh eyitti: “Ya Osman, **müjdegani** olsun. Sana ve senin evladına kim Hakk Teâlâ **saltanat** verdi. Ve mecmu-ı âlem evladının zill-i himayetinde ola. Ve hem kızım **Mal-hûn Hatun** sana helal oldu.” Neşrî, I; 83.

⁵⁷ Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, 10.

“Osman Gazi dünyaya gelmeden **Ertuğrul** bir gece garip bir düş gördü. O düştün uyandı. Düşünü düşünerek, Allah’ı zikrederek kalktı, sabah namazını kıldı. Atına binip doğru **Konya**’ya vardı. Konya’da rüya tabir eden itibarlı bir kişi vardı. **Şeyh Ede Balı** derlerdi. Kemal sahibi idi. Rüya ilmini iyi bilirdi. Kerameti gözükmiş kişiydi. Zengindi. O ülkede meşhurdu. Sultan **Alaaddin** dahi ona inanmıştı.

Ertuğrul elbise değiştirip geldi. O düşü şeyh hazretine anlattı. Dedi ki: “Ey Şeyh! Senin **koynundan** bir **ağaç** doğar. Gelir benim koynuma girer, kalır. Sonra **göbeğimden** bir **ağaç** biter. Gölgesi âlemi tutar. Gölgesinin altında dağlar olur. Dibinden **sular** ve ırmaklar çıkar. Bu sulardan kimi içer, kimi bağlar, bahçeler sular ve çeşmeler akıtır. O uykudan uyandım. Düşüm budur. Tabirini buyurun.” dedi.

Şeyh dedi ki: “Ey yiğit! Düşününün tabiri budur ki bir oğlun ola. Adı **Osman** ola. Benim dahi bir kızım ola. **Rabia** adlı. Benim kızımı senin oğlun Osman’a vereler. O kızdan Osman’ın birçok oğlancıkları ola ve onun nesli babadan oğula padişah olalar. **Müjdeler** olsun sana ve nesline ki padişahlık verildi. Mübarek olsun.

Sonra Osman Gazi dünyaya gelip savaşlarda Rum çerisini kırdığı zaman vezir Abdülaziz sancak getirdikte Şeyh Ede Balı’nın kızını da beraber getirmişti. **Rabia Hatun’u** Osman Gazi’ye nikah edip verdi. Büyük düşünler yaptı.”⁵⁸

Görüldüğü üzere, Aşıkpaşazâde-Neşrî rivayeti, mu’abbir ve kızı olarak Şeyh Edebalı ile Mal Hatun ikilisini verirken, *Giese Anonimi*, rüyanın mu’abbiri olarak, Şeyh Edebalı ile birlikte Abdülaziz adında iki ayrı kişiden bahseder. Oruç Beğ ise bu iki mu’abbirin özelliklerini Şeyh Edebalı’de toplar ve onu Rabia adında bir kızı olan Konyalı şeyh olarak tanıtır. *Giese Anonimi*’nin rivayetinde geçen Abdülaziz adındaki mu’abir ise, Oruç Beğ tarafından kuruluş sürecinde Osmanlı’ya diplomatik bir görevle gelen Selçuklu veziri olarak tarihî bağlama yerleştirilir. Diğer taraftan rivayet, farklı bir tarihî bağlamda anlatılmakla beraber, muhtevası değiştirilmeden korunmuştur.⁵⁹

Bu rüya rivayetinde dikkat çeken husus, Konyalı Abdülaziz’in bu kayıтта bir mu’abbir değil, daha belirgin bir kimlikle, Selçuklu Sultanı Alaaddin’in veziri olarak anlatılmasıdır. Mesele, rüyanın tarihî bağlamı ile ilgilidir ve son bölümde ele alınmıştır.

⁵⁸ Oruç Beğ, 24-25.

⁵⁹ *Oruç Beğ Tarihi*’nin kullandığımız baskısı, H. 872 / M. 1467-8 tarihine kadarki olayları Oxford nüshasına dayanır. Bkz. *Oruç Beğ Tarihi*, 7,13. Anonim eserlerin nüshalar arası bir karşılaştırması hakkında ise bkz. Ménage, 1967. Burada Oruç Beğ’in, *Giese Anonimi*’nden farklı kaydettiği rüya tipinin nereden ve ne şekilde ilk dönem Osmanlı tarihyazımı geleneğine dâhil olduğuna dair önemli bir “iz sürme” çabası, Ménage’in bu çalışmasında görülür.

Oruç Beğ'in *Giese Anonimi* ile ortak unsur olarak Osman'ın doğumunu haber verdiğini görmekteyiz. Âşıkpaşaoğlu-Neşrî geleneğinden farklı olarak kaydedilen bu unsur ile rüyanın Ertuğrul Bey tarafından görüldüğü kaydı, Anonim-Oruç Beğ rivayet geleneğini, *prototipe* çok yakın bir noktaya yerleştirmektedir. Ancak *prototip* rüyadan farklı olarak, ilk Osmanlı kronikleri tarafından *Osmanlı Tipi*'nde ortaklaşa dile getirilen ilave unsur, "manevî önderin göğsünden çıkan bir ayın, devlet kurucusu şahsın (veya babasının) koynuna girmesi"dir.

Bu tespitler ışığında, *Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüya* tipolojisine göre, *Osmanlı Tipi* rüyada hanedana adını veren Osman Gazi'nin doğumunun haber verilmesi gerekir. Bu durumda rüyanın Osman Bey tarafından değil, Ertuğrul Bey tarafından görülmesi icap eder. Dolayısıyla ilk kroniklerin ortak kaynağı olan *Yahşi Fakih Menakıbnamesi*'ndeki muhtemel ilk rivayetin de bu şekilde olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu izahlardan sonra *Osmanlı Tipi* GÇAMR'nın tipolojini oluşturabiliriz:

Göbekten Çıkan Ağaç Motifli Rüyanın Tipolojisi

a. İçerik

1. Babanın göbeğinden çıkan ağaç ve bu ağacın gölgesinin tüm dünyayı kaplaması
2. Ağacın gölgesinde su kaynaklarının belirmesi ve insanların bundan faydalanması
3. Kurucu şahsın doğacağıının haber verilmesi

b. Ta'birci

Manevî Önder: Mu'abbir Abdülaziz, Şeyh Edebalı

c. Ta'bir

Doğacak çocuğun ve onun neslinin saltanatının müjdenmesi

d. Rüyanın Gerçekleşmesi

Kurucu şahsın dünyaya gelmesi

e. Osmanlı Tipi'nde İlave Unsurlar

1. Manevî önderin göğsünden çıkan ayın kurucu şahsın babasının koynuna girmesi
2. Rüyadaki işarete istinaden manevî önder konumundaki mu'abbirin kızını devlet kuran şahsa vermesi

2. Ocaktan Çıkan Pınar Motifli Rüya (OÇPMR)

Ménage'in anonim tarihlerde tespit ettiği iki kaynak rüya türünden ikincisi olan Abdülaziz ve kızı Rabia Hatun konulu “asıl” rivayet, *Tevârih-i Âli-i Osman* özeti olan bir *Mecmu'a*'da geçer. Bu rivayet, yukarıda aktarılan *Oruç Beğ Tarihi*'ndeki “derleme” rüyanın da iki kaynak rüyasından ikincisidir.⁶⁰ Geleneğin kökenini tespit etmek mümkün olmamıştır, ancak Cüzcanî'nin eserinde geçen Sebük Tekin'in rüyasındaki “hanenin ortasındaki ocak” motifi, Osmanlı kaynaklarında ilk defa bu rivayette karşımıza çıkar. *Gazneli Tipi*'ndeki “gölgesi dünyayı kaplayan ağaç” motifinin yerini, aşağıda verilen rüyada ise “ocaktan çıkan ve deniz gibi dünyayı kaplayan pınar” motifi alır:

“**Ertuğrul**'un birçok cariyesi vardı, ancak çocuğu yoktu. Bunun için Allah'a sürekli dua ederdi. Dindar bir hatunla evlendikten sonra bir rüya gördü. Sabah **Konya**'ya gitti ve düşünüyü büyük bir **astronom** olan **Abdülaziz** adında **Sultan Alaaddin**'in vezirine anlattı. Dedi ki: “Rüyamda bir **pınar ocağımdan** taşı ve deniz gibi dünyayı kapladı.” **Abdülaziz** usturlabına ve kitaplarına bakarak şöyle ta'bir etti: “Allah sana bir **oğlan** verecek ve onun soyundan gelenler dünyaya hükmedecek.” **Ertuğrul** Allah'a şükretti ve evine döndü. Bir oğlu oldu ve adını **Osman** koydu.”

Bir *Mecmu'a*'da müstakil olarak geçen “deniz gibi dünyayı kaplayan pınar” motifi, Ménage'in de ifade ettiği gibi, aslında tek başına bir rivayet oluşturur. Bu durumda, çoğu Osmanlı tarih yazarı ve anonimi “gölgesi dünyayı kaplayan ağaç” motifli rüya ile “deniz gibi dünyayı kaplayan pınar” motifli rüyayı derleyip *Osmanlı Tipi GÇAMR* rivayetini ortaya çıkarmışlardır. Öyle ki, iki ayrı rivayetin iki farklı temel motifleri olan ağaç ve pınar, *Osmanlı Tipi*'nin vazgeçilmez iki unsuru olarak karşımıza çıkar. Şeyh Edebalı ve Abdülaziz'in birlikte görüldüğü *Giese Anonimi*, bu derleme faaliyetinin bir aşamasına işaret eder. Zira bu kaynaktaki derlemenin ilk örneklerden biri olduğu, *Oruç Beğ Tarihi*'nde olduğu gibi, sonraki rüya rivayetlerinden Abdülaziz unsurunun çıkarılmasından anlaşılmaktadır. Bu durumda sonraki dönem yazarları tarafından kabul edilen “en makbul derleme”nin Aşıkpaşazâde'nin kaydettiği rivayet olduğu anlaşılıyor. Çünkü onun derlemesinin en önemli unsuru olan Şeyh Edebalı, kendisinden sonra gelen Osmanlı kronik yazarlarının birçoğu tarafından benimsenmiştir.⁶¹

D. Osmanlı Saltanat Rüyalarının Tarihî Bağlamı

İnalçık, ilk dönem Osmanlı rivayetlerinin, “erken Osmanlı toplumunun nasıl siyasî bir teşekkül haline dönüştüğü veya Osman Gazi'nin askerî-siyasî bir

⁶⁰ Ménage 1967, 319.

⁶¹ Bkz. Neşri I; 81,83; İbn Kemal, I. Defter; 93; Gelibolulu Mustafa Âli, 40.

önder, yeni bir devlet ve hanedanının kurucusu olduğu” sorusuna cevap verecek şekilde kapsamlı ve eleştirel bir biçimde incelenmediği tespitinde bulunur.⁶² Onun “eleştirel yaklaşım” önerisini, saltanat müjdeleyen rüyalara yönelterek Türk ve İslam devlet geleneğini kendisine bir dayanak yapmış olan Osmanlıların, tevarüs ettikleri geleneği yorumlama ve uyarılma konusundaki yeterliliklerine dair bir fikir edinebiliriz. Esasen çalışmanın temel hedeflerinden biri de budur. Ancak hemen belirtelim ki bu rüyaların *gerçek* ya da *kurgu* olup olmadıklarını araştırmak gibi bir çabamız olmayacaktır. Diğer taraftan bu tür rüyalar, “hedef kitle tarafından inanılacağı düşüncesi ile yayınlandığından, gerçekte uygulanan ve inanılan şeylerden uzak olmaları muhtemel değildir.”⁶³ Öyle ki Osmanlı saltanat rüyalarının ihtiva ettiği unsurların *rüya-yı sadıka* özelliği taşıması, mu’abbirin kimliği, rüyalarda geçen sembol ve ifadelerin mu’abbir tarafından ta’bir ilmine uygun bir şekilde yorumlanması gibi çeşitli hususiyetler göz önüne alındığında, bu rüyaların kamuoyu nezdinde kabul görmüş olması da gerçeğe çok yakın bir ihtimaldir.⁶⁴

Rüyaların tarihyazımında veri olarak kullanımı konusunda F. Giese’nin “Bu tür rüyaların tarihi yeniden inşa etmekte kullanılması, haddizâtında cesaret isteyen bir iştir” şeklindeki ciddî ikazını hatırlamakta yarar vardır.⁶⁵ Müellif, bir taraftan bu tür rüyaların tarihî gerçekliğini üstü kapalı da olsa kabul eder ve kaçınılmaz olarak tarihin inşa malzemesi olduğunu onaylarken, diğer taraftan bu rüyalara dayanılarak yapılacak tahlil ve tespitlerin, tabir yerindeyse, sarraf terazisinden geçmeden takdim edilmesinin büyük ihtimalle yanıltıcı olacağı uyarısını yapar. Kabul etmek gerekir ki bu tür menkıbelerin oldukça yoğun biçimde yer aldığı ilk dönem Osmanlı vekâyinâmeleri, tarihyazıcılığı açısından kullanımı zor kaynaklardır. Bunun yanında aynı kaynağı kullanan muasır tarihlerde yer alan farklı rivayetler bu zorluğun derecesini artırmaktadır. Bu konuda V. L. Ménage “Tarihî gerçeği bu tür metinlerden eleyip ortaya çıkarmak büyük özen ve dikkat gerektirir.”⁶⁶ diyerek meselenin zorluğuna işaret eder.

⁶² İnalçık 2000, 226. İnalçık, bu yazısında esasen Köprülü’nün *Kuruluş* adlı eserini bu yüzden eleştirir.

⁶³ King 2004, 94.

⁶⁴ Konu hakkında bir çalışmamız yayım aşamasında olup “Osmanlı Saltanat Rüyalarının Tabir İlmi Açısından Değerlendirilmesi” adını taşımaktadır.

⁶⁵ Giese 2000, 154. Esasen müellif bu uyarıyı, Osmanlı’nın kuruluş meselesindeki temel tezlerden birinin sahibi olan Gibbons’ın Osmanlıların sonradan Müslüman olduğuna dair iddiasına bir dayanak olarak bu rüyaları ele aldığı için yapmaktadır. Söylenenler, bu rüyaların tarihî bilgi değil, bir kurgu olduğu gerçeğinin gözardı edilmesine yönelik bir eleştiridir.

⁶⁶ Ménage 2000, 81. Kendisi Oruç Beğ’in kaydettiği *Göbekçen Çıkan Ağaç Motifli Rüya* konusundaki incelemesi ile takip edilmesi gereken yöntem konusunda bize örnek bir çalışma sunar.

Osmanlı Devleti'nin meşruiyet kaynakları ve Türk-İslam devlet geleneğini tevarüsü açısından önem taşıyan bu rüyaların “tarihî bağlamı” erken dönem Osmanlı tarihini inşaada aydınlatıcı temel veri olarak kullanılabilir. Bu bağlamı tespit içinse, bu yerel veya bölgesel iktidar mücadelelerinde rüyaların taşıdığı dinî/siyasî söylemin kimin/kimlerin amacına hizmet ettikleri sorulmalıdır. Saltanat rüyalarının tedavüle sokulması ile ilgili Köprülü'nün de onayladığı Giese'nin “Osmanlı sülalesine Küçük Asya'daki diğer Türk kabileleri üzerinde hegemonyasını kurmak için ilahî bir meşruiyet vermek arzusu” şeklindeki yorumu, bu sorulara kısmen cevap teşkil edecek mahiyettedir.⁶⁷ Bilindiği üzere, Küçük Asya'da rekabet, asıl Yıldırım Bâyezid zamanında kendini göstermiştir. Bayezid'in 1390'ların başında Aydınoğlu, Germiyanoglu, Menteoğlu ve Saruhanoglu memleketlerini ilhakı ile Türkmen beylikleri arasındaki mücadele en ateşli evresine girmiştir.⁶⁸ Bu dönemde bir taraftan Anadolu'da beylikler arasındaki yerel rekabet yaşanırken, diğer taraftan Memluk, Osmanlı ve Timurlu devletleri ile İlhanlı varisleri (Kadı Burhaneddin Ahmet ve Eratna Bey gibi) arasında bölgesel mücadele zirve noktasına ulaşmıştır.⁶⁹ Dolayısıyla Osmanlıların karşı karşıya kaldığı rekabeti, Anadolu eksenli olarak iç ve dış rekabet şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan “dış rakip” Timur/Timurlular; “iç rakip” ise Anadolu beylikleri, özellikle Karamanoğullarıdır.

Osmanlı Devleti, Batı'da kazandığı zaferlerden dolayı yine Batı'da uluslararası arenada bir imparatorluk olarak kabul görüyordu.⁷⁰ Ancak Doğu'da işler biraz farklıydı. Öyle ki Ankara Savaşı öncesi Timur, Osmanlıların hâkimiyet alanı ile ilgili dile getirdiği iddialarında, Bayezid'i bir uç beyi olarak görmekte ve hâkimiyet alanının Bitinya ile sınırlı olduğunu kabul etmekteydi.⁷¹ Bu düşüncesinin bir gereği olarak Timur, 1394'te Bağdad'ı ele geçirip Anadolu beylerini tâbiyetine çağırırken, Osmanlı Devleti'nin meşruiyetini tartışmaya açmış oldu. Timur'un çağırısına uyan veya Osmanlı'dan kaçıp Timur'a sığınan Aydınoglu, Germiyanoglu, İsfendiyoğlu ve Menteşeoğlu beylerinin, topraklarını ilhak eden Osmanoglu'ndan şikâyetçi olmalarına bakılırsa, onlar da bu iddiayı destekliyorlardı.⁷² Bu durum karşısında bir çözüm arayışına giren Osmanlı devlet adamları, devletlerini Türkiye Selçuk Devleti'nin varisi, dolayısıyla Diyâr-ı Rûm'un hâkimi göstermeye çalışmışlardır. Kahire'deki

⁶⁷ Köprülü 1991, 7.

⁶⁸ Bkz. Uzunçarşılı, 1984.

⁶⁹ Çetin 2005, 45-55.

⁷⁰ İnalçık, çağdaş Batı kaynaklarının Yıldırım Bâyezid'i *Imperatorum Turcorum* (Türk İmparatoru) diye andığını söyler. Bkz. İnalçık 1999, 32-33.

⁷¹ İnalçık 1959, 77, 79.

⁷² Çetin 2005, 55-57.

Abbasî halifesinden *Sultanü'r-rum* unvanı talebi, bir karşı iddia olarak bu sorunu çözme çabasının en önemli parçasıdır.⁷³ Bu çabaların Osmanlı tarih yazarları tarafından desteklenmemiş olması beklenemez. Onların yaptığı şey, “Anadolu’nun meşrû hâkimini sorgulayanlara karşı”, Osman Bey’i Selçuklu sultanından “yurtluk” ve “menşur” alan bir bey olarak tasvir eden rivayetleri derlemeleridir. Bu rivayetlerden biri, Âşıkpaşaoğlu tarafından şöyle kaydedilir:

“Er Düngrül Gazi’nin Rum’a gelmesine bir niçe rivayet vardır. Esahh-ı kavil budur ki bu fakir zikir etdügümdür. Ol bir oğlu Saru Yatı’yı Sultan Alâaddin’e göndürdi: Dedi kim: ‘Bize dahı yurt gösterün. Varalum, gâzâ edelüm.’ Saru Yatı atasının habarın Sultan Alâaddin’e getürdi. Sultan Alâaddin dahı gayetde ferah oldı bunların geldüklerine. Sultan Öni’nün ve Karaca Hisar’un tekfüri muti’ idi. Sultan Alâaddin Karaca Hisar ile Bilecük arasında Sögüd’i bunlara yurt gösterdiler. Domalıc Dağı’nı ve Ermeni Beli’ni bunlara yayla verdiler.”⁷⁴

Osmanlıların dile getirdiği Selçuklu’nun siyasî varisi oldukları yönündeki iddialarını takviye eden rivayetlerde Selçuklu sultanının Osman Bey’e bir “sancak” göndermesi özellikle vurgulanır.⁷⁵ Oruç Beğ’in aktardığı ve OÇPMR’nın kaydedildiği *Mecmua*’da geçen rivayete göre Bizans’a karşı yürütülen gazada ele geçen ganimetten Osman Gazi, Selçuklu sultanına pay gönderir. Buna mukabil Selçuklu veziri Abdülaziz’in de hediye ve hükümdarlık alametleri ile birlikte Osman Gazi’yi diplomatik ziyareti vuku bulmuştur. Bu ziyaretle birlikte Hz. Peygamber’in Ak Sancağı ve sultanın bizzat kuşandığı Halife Osman’ın Kılıcı’nı göndermesi ile Anadolu ülkesini Osman Gazi’ye ısmarlaması söz konusudur. Görüldüğü gibi bu rivayetle, bir taraftan Osmanlı Devleti’nin temelindeki asıl unsur olarak Anadolu Selçuklu Devleti’nin temsil ettiği Ortadoğu Türk-İslam devlet geleneği ve siyaset kültürü vurgulanırken, öbür taraftan devletin takip etmesi gereken *gaza* ülküsü öne çıkarılmaktadır. Buna göre, gazayı temsil eden Hz. Peygamber’in Sancağı ile Hz. Osman’ın Kılıcı, Mısır sultanlarından Selçuklulara geçmiş, şimdi de Osmanlılara intikal etmiştir. Getirdiği hâkimiyet alâmetleri ile birlikte Osman Bey’i siyasî açıdan Selçuklu’ya varis gösteren Vezir Abdülaziz, aynı zamanda bu siyasî kararını Osman Bey’e anlattığı Ertuğrul Gazi’nin GÇAMR ile destekler. Bu rüyanın mu’abbiri Şeyh Edebalı’nın Konya’da ikamet ettiği ve Sultan Alaaddin’in itimat ettiği bir şeyh olduğu hatırlanırsa, hem rüya derlemesinin hem de tarihî

⁷³ İnalçık 2000, 139; Wittek 1971, 91.

⁷⁴ Âşıkpaşaoğlu, 93; Oruç Beğ de bu rivayeti aktarır. Bkz. Oruç Beğ, 22-23.

⁷⁵ Âşıkpaşaoğlu, 98; Oruç Beğ, 24, 26. Sancak unsurunu daha ziyade Oruç Bey kullanır ve Sultan Alaaddin’in veziri Abdülaziz aracılığı ile Hz. Peygamber’in Ak Sancak’ını gönderdiğini söyler. Rivayete göre bu sancak, Mısır sultanından Selçuklu sultanına geçmişti. Bununla birlikte, sultan belinde kuşandığı Hz. Osman’ın kılıcını da çıkarıp Osman Gazi’ye göndermişti.

bağlamın aynı siyasî argümanı paylaştığı görülür. İşte bu anlayışın ve rivayetlerin saltanat rüyalarına tam olarak yansımaları OÇPMR'dır. Rüyada geçen Sultan Alaaddin, Vezir Abdülaziz ve Konya gibi Selçuklu ile bağ kuran çeşitli motifler, bu söylemin sembollerle anlatılmasından başka bir şey değildir.

Oruç Beğ, kendi rüya rivayetinden çıkardığı Selçuklu motiflerini, bu defa rüyayı verdiği tarihî bağlama yerleştirir. Kaynağı *Giese Anonimi*'nde GÇAMR'da "belirsiz" bir şekilde görünen ve *Mecmua*'da geçen Menage'in aktardığı OÇPMR'da "büyük astronom" olarak tanıtılan Selçuklu Veziri Abdülaziz, Oruç Beğ'in rivayetinde Selçuklu'nun varisi olduğunu diplomatik dil ve araçlarla Osman Bey'e bildiren Selçuklu veziri olarak tarihî bağlama yerleştirir. Rivayete göre Osman Gazi'nin Konstantin Tekfuru'nun oğluna karşı yaptığı başarılı gazanın haberini alan Sultan Alaaddin:

"Bu fethi işitti, gayet ferah oldu. Osman Gazi'nin bu yığıtlığıne aferin deyip tez buyurdu: "Hazineден ok, silah ve zırhlar çıkarttı. Elli katar deve ve elli katar katır bütün savaş malzemesiyle donatıldı. Hazert-i Peygamber'in Mısır sultanından gelmiş ak bayrağını da çıkarttı. Tuğ, bayrak, sancak, davul, nakkare, boru ve kösler dövölüp, sancak çözölüp veziri Abdülaziz adındaki bilgili ve akıllı kişiyle birlikte gönderdi."⁷⁶

Oruç Beğ, hediyeleri takdim etmesinden sonra vezirin Ertuğrul Gazi'nin gördüğü GÇAMR'yı Osman Gazi'ye anlattığını söyler. Dikkat edilirse, bu rüya ile Selçuklularla kurulmak istenen bağ, kronolojik olarak Rum Selçukluların en ihtişamlı döneminin sultanı I. Alâeddin Keykubad (ö. 1237) vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.⁷⁷ Bu durumda *prototip* rüyanın tipolojisine uygun olarak hanedan kurucusu şahsın babası olarak Ertuğrul Gazi unsuru korunmuştur. Şayet rüyayı görenin Osman Gazi (d. 1258-9 ? - ö. 1324) olduğu kaydedilseydi, bu durumda sultanın ölümü ile beyliğin kuruluşu (1299/1302) arasındaki zaman farkı (yaklaşık 65 yıl), Menage'in ifadesiyle tam bir "anomali" oluştururdu.

Öyle anlaşılıyor ki, ilk dönem kronik yazarları arasında mühim bir gelenek oluşturması hasebiyle olsa gerek, Âşıkpaşaoğlu'nun rivayetinde geçen Şeyh Edebalı'nın gelenekten çıkarılması mümkün olmamıştır.⁷⁸ Diğer taraftan özellikle XIV. asırda Osmanlı çevrelerinde Reşidüddin'in bilindiği ve okunduğu

⁷⁶ Oruç Beğ, 24.

⁷⁷ Alaaddin dönemi ile kastedilen I. Alaaddin Keykubad zamanıdır. Zira *Oruç Beğ Tarihi*, sultanın oğlu "Gıyas" zamanında Baba İlyas'ın isyanından bahseder. Bkz. Oruç Beğ, 27-28. Bu olay ise 1240 tarihli Babaî İsyanı'ndır ve I. Alaaddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında gerçekleşmiştir. Bkz. Ocak, 2009.

⁷⁸ Pek çok tarih yazarının Âşıkpaşazâde'nin derlediği saltanat rüyasını eserlerine aldığı görülüyor. Bkz. Karadeniz 2005, 6-9.

göz önüne alınırsa,⁷⁹ tarih yazarları GÇAMR içeriğini alenen tahrif etmeyi göze alamamış da olabilirler. Yine de dönemin siyaseti gereği, Selçuklu ile kurulmak istenen bağın rüya ile dile getirilmesindeki ısrar, Yahşi Fakih Rivayeti'nden “farklı” bir rüyanın kaynaklarda ortaya çıkmasına yol açmışa benziyor. Şeyh Edebalı'nın görünmediği OÇPMR'nın bu amaçla kurgulandığı ya da gelenekten derlenip kaydedildiği söylenebilir. Zira şeyhin Konyalı yapılması ya da ona alternatif Abdülaziz'in rivayete sokulması teşebbüsleri (Giese Anonimi'nde olduğu gibi) sonuçsuz kalmıştır. Dahası, sonraki dönem tarih yazarları bu derlemeyi benimsememişlerdir. Bu yüzden Oruç Beğ'in kroniğinde olduğu gibi, saltanat rüyasının yerine, yeniden kurgulanan tarihî bağlam içerisinde Selçuklu unsurlarının zenginleşmesi ve belirginleşmesi söz konusu olmuştur.

Selçuklu motiflerine yer verdikleri saltanat rüyaları ve kuruluşa dair oluşturdukları tarihî bağlam ile erken dönem tarih yazarlarının hedefinde Osmanlı'yı Anadolu Selçuklu Devleti'nin varisi göstermek olduğu kadar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda yerleşik Sünnî değerlerin (İslam Devlet Geleneği) katkısını ve önemini vurgulamak da vardı. Bir diğer ifadeyle, saltanat rüyaları, devletin yönetim anlayışı ve ilkeleri oluşturulurken izlenen siyasi-dinî modelin, Anadolu Selçuklu devlet anlayışı olduğunu/olması gerektiğini anlatıyordu. Oruç Beğ, Edirne'de bir Divan Kâtibi olarak bu çevrelere yakın bir kişidir.⁸⁰ Dolayısıyla bu zümrelerin görüşlerini eserinde yansıttığı kabul etmek gerekir. Onun içindir ki Osmanlıları Selçuklulara bağlama amacı *Oruç Beğ Tarihi*'nde çok açık bir şekilde göze çarpar.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda mühim rol oynayan başlıca toplumsal kesimler, dervişler, ahiler ve gaziler gibi teşkilatlı içtimaî sınıflardır.⁸¹ Bu dinî-tasavvufî zümrelerin devletin kuruluşunda sadece insanî değil, aynı zamanda fikrî olarak da rolü söz konusudur. Bu kesimlerin Osmanlı'nın kuruluş sürecinde izlenmesi gerektiğini düşündükleri siyasi görüşlerini ve beklentilerini Osmanlı saltanat rüyalarında geçen çeşitli motiflerle anlatma gayreti içinde oldukları anlaşılıyor. Örneğin, ilk kronik yazarlarından Âşıkpaşaoğlu'nun gazi/derviş çevrelerin sözcüsü konumunda olduğu bilinir⁸² ve GÇAMR'ya yerleştirdiği temel unsurlardan biri olan mu'abbir Şeyh Edebalı de Osmanlı'nın kuruluşunda rol oynayan bu zümrelerin rolünü temsil eder. Âşıkpaşaoğlu, atası Şeyh Edebalı'ye yalnızca tarihte parlak bir yer vermek derdi ile onu bu rivayete yerleştirmiş değildir. Öyle bir derdi olsa

⁷⁹ Köprülü 1991, 8.

⁸⁰ Oruç Beğ, 8.

⁸¹ Köprülü 1991, 83-102

⁸² İnalçık 2000, 126-127. Yazar, eserin “gazilere hitaben, dervişlerin teşviki ile” yazıldığını belirtir.

bile, atasının bu rivayette yer alması, Osmanlı'nın kuruluşunda önemli rol oynayan dervişleri, gazileri ve ahileri temsil ettiği için olmalıdır. O, şeyhi bu rivayete sokabilmek için rüya sahibini, şeyhin çağdaşı olarak seçmeliydi. Zira Ertuğrul Gazi'yi Şeyh Edebalı'nın çağdaşı yapmak bir "anomali" oluşturacağından, Âşıkpaşaoğlu bu noktada *prototipten* ayrılarak rüya sahibi olarak Osman Gazi'yi gösterme yolunu tercih etmiştir denebilir. Bunun için rivayete eklenen unsur, Şeyh Edebalı'nın koynundan çıkan *ayın* Osman Gazi'nin koynuna girmesidir. Buradaki *ay* motifinin bir kızı temsil ettiğine şüphe yoktur. Âşıkpaşaoğlu, Şeyh Edebalı'nın koynundan çıkan *ayın*, yani kızı Mal Hatun'u, Osman Gazi'nin koynuna sokarak, yani evliliği gerçekleştirerek amacına ulaşmıştır. Rüyanın tabircisi olarak dönemin manevî önderlerinden biri olan şeyhin geleneğe yerleştirilmesiyle manevî nüfuzu teslim edilmiştir. Aynı zamanda kendisi bu rol ile Osmanlı soyuna da kaynatalık yapar. Bu şekilde devlete manevî bir ruh verilmiş, soya manevî bir "aşı" yapılmış olur. Konumuz açısından en mühim çıkarım ise, gazilerin, dervişlerin ve ahilerin kuruluştaki rolü de bu anlatımla vurgulanmış, bundan sonra da bu zümrelerin siyasî görüş ve beklentileri doğrultusunda devletin yapılanması gerektiği anlatılmıştır.

Âşıkpaşaoğlu, Osmanlı'nın siyasî kökenini sorgularken bu zümrelere yüklediği değeri, kuruluştaki Selçuklu rolüne gereğinden az vurgu yaparak da dolaylı yoldan dile getirir. O, GÇAMR'da ileri sürdüğü siyasî argümanını, aynı zamanda kuruluşun tarihî bağlamını inşa ederken de ifade eder ve "Osman Gazi'nin kılıç hakkı olarak ülkenin sahibi olduğu ve han seçilerek tahta çıktığı" şeklinde bir tarihî bağlam oluşturur. Ancak bu argümanı kendisi dile getirmez, bunun yerine Osman Bey'e söyler. Karacahisar'ın fethini müteakip Cuma Namazı kılma ve kadı ataması için Selçuklu sultanının icazet ve izninin gerekliliğini vurgulayan, dolayısıyla Sünnî çevrelerin devlet görüşünü dile getiren Tursun Fakih'a karşılık Osman Gazi şu cevabı verir:

"Bu şehiri ben hod kendü kılıcım ile aldum. Bunda sultanun ne dahli var kim andan izin alam. Ona sultanlık veren Allah, bana dahı gâzayile hanlık verdi.' dedi. 'Ve ger minneti şu sancağ ise, ben hod dahı sancak götürüp kâfirler ile uğraşdum.' der. Ve ger ol, 'ben Âl-i Selçukvan' der ise, 'ben hod Gök Alp oğlının' derin. Ve ger 'bu vilâyete ben anlardan öndin geldüm' der ise, 'Süleymanşah dedem hod andan evvel geldi.' der. Ve ol kavım dahı râzı oldılar."⁸³

⁸³ Âşıkpaşaoğlu, 103. Neşri, Osman Gazi'nin yükselişini geleneğe uygun resmeder. Ona göre Osman Gazi, vâris bırakmadan ölen son Selçuklu sultanının ırsî varisidir. Aldığı beylik alametleri ile birlikte egemenliği tasdik edilmiş, sultanın ölümünden sonra ise adına hutbe okunup sikke kesilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Selçuklu geleneğinden bir kopuş söz konusu değildir. Öyle ki Osman Bey, sanki Konya'da tahta çıkmış bir Selçuklu sultanı gibi anlatılır. Neşri, I;110-111.

Âşıkpaşaoğlu'na göre Karacahisar'da Cuma Hutbesi okunmuştur, lakin sultandan izin alındığına dair bir ifade geçmez. Yazarın inşa ettiği bu tarihî bağlam ile yine onun verdiği GÇAMR motifleri arasında bir siyasî söylem farkı ya da devlet geleneği açısından bir çelişki yoktur. Görüldüğü üzere, Osman Bey'in ağzından aktardığı "Anadolu Selçuklu sultanını meşrûiyet kaynağı olarak görmediğini ve sultanın gönderdiği sancağı önemsiz kabul ettiğini" kaydeden Âşıkpaşaoğlu'nun bu anlatısının tam karşısında Oruç Beğ'in rivayetleri yer alır. Onun aktardığı GÇAMR'da geçen Selçuklu motifleri ile yine onun bu rüyayı yerleştirdiği tarihî bağlam, Osmanlı Devleti'ni Anadolu Selçuklu Devleti'nin tartışmasız vârisi ilan eder. Tekrar hatırlamak gerekirse, ileri sürülen siyasî argüman, Selçuklu Devleti'nin en kudretli sultanı Alaaddin Keykunbad'ın gönderdiği hakimiyet alametleri ile (Hz. Peygamber'in Ak Sancağı ve Hz. Osman'ın Kılıcı gibi) âdeta Osmanlı Devleti meşrû bir devlet olarak tanıtılır.⁸⁴

Bu izahattan sonra şimdi de rüyaları tarihlendirmeye çalışalım. Dönemin uluslararası hukuk normlarına göre meşrûiyeti sağlanmış bir devletin başında bulunan yöneticilere atfen saltanat rüyalarının dile getirilmesinde bir mahzur yoksa da GÇAMR ile OÇPMR gibi "cihan hâkimiyeti iddiası taşıyan" saltanat rüyalarının her şeyden önce, devletin siyasî gücünü veya hedeflerini yansıtmaması beklenirdi.⁸⁵ Bunun için Yıldırım Bayezid'den evvel Osmanlılar tarafından böyle bir siyasî hedefin dile getirilmesi için gerekli siyasî şartlar henüz mevcut olmadığı gibi, devletin bu tür bir siyaset üretecek kadar güçlü olduğunu söylemek de hatalı olur. Bu açıdan değerlendirildiğinde bahsi geçen rüyaların I. Bayezid döneminden evvel seslendirilmesi pek muhtemel görünmemektedir. Esasen Osmanlı tarih yazarlarının aktardıkları veya derledikleri rivayetlerle Osmanlı Devleti'ni Konya ve Alaaddin Keykubad üzerinden Anadolu Selçuklu Devleti ile irtibatlandırma çabası, açıkçası Timur tehdidinden (1394) ve Karamanoğlu ile Anadolu üzerinde baş gösteren ve 1390'larda başlayan kıyasıya rekabetten sonra olduğundan, "derleme" rivayetlerin en muhtemel tarihi 1390-1400 arası bir dönem olmalıdır. Saltanat rüyaları ile dile getirilen veya kuruluş bahsinin yer aldığı tarihî bağlam ile ifade edilen siyasî söylem, bir taraftan Timur'un ve Timurluların hukukî üstünlüğüne karşı Osmanlıların meşrûiyetine temel kazandırmış, diğer taraftan savaş öncesinde ve sonrasında

⁸⁴ Alaaddin Keykubad'ın seçilmesinde iki temel neden olduğu söylenebilir. İlki, Türkiye Selçuklu Devleti'nin en ihtişamlı döneminin sultanı olması; ikincisi ise Konya'ya Halife tarafından elçi olarak gönderilen şeyh Sühreverdi aracılığı ile hâkimiyet alametlerinin tevdi edilmesi meşrûiyetinin çok güçlü olmasıdır. İbn Bibi, II;249.

⁸⁵ Turan'a göre "Cihan hâkimiyetinin Selçuklulara ve Osmanlılara tarihî rüyalarla ve şeyhlerin tebşirâtı ile bildirilmesi, eski anane ve inancın İslamî bir mahiyet almasından başka bir şey değildir. Turan 1997, 82.

Anadolu üzerinde, özellikle Karamanoğlu ile yaşanan nüfûz mücadelesinde Osmanlıların elini güçlendirmiştir. Timur bölgeden ayrılınca, bu defa Rum Selçukîlerinin siyasî mirası için Osmanoğulları karşısında güçlü bir rakip olarak Karamanoğulları çıkmıştır. Şahruh'un II. Murad'a hitaben yazdığı mektuplarında Karamanoğlu'nu himayesi ve Anadolu'daki üstünlüğünün Osmanlılar tarafından kabul edilmesi yönündeki telkinleri,⁸⁶ bu rekabetin yerel değil, aynı zamanda bölgesel olduğunu, dolayısıyla ne denli önem taşıdığını gösterir.

Sonuç

Öncülü, çağdaşı veya ardılı devletlerde olduğu gibi Osmanlı saltanat rüyaları da her şeyden önce hanedanın/devletin meşruiyet sağlama siyasetinin bir parçasıdır. İlk dönem kroniklerinde ortaya çıkışları ile ilgili kesin bir tarihlendirme yapamamak da, bu rüyaların Ankara Savaşı'ndan hemen önce devletin içine düştüğü meşruiyet krizine bir çözüm olarak derlendiğini ve yayımlandığını ileri sürebiliriz. Çözümü üretecek resmî çevrelerin beklentilerine cevap vermeye çalışan tarihçilerin yazdıkları, şüphesiz bu dönemde geliştirilen siyasî söylemin yansımalarını içerir. Bu yansımalar, "saltanat rüyaları" ve kuruluşun yer aldığı "tarihî bağlam"dır. Bu şekilde Osmanlı geleneğinin oluşumunda devlet adamlarının takip etmesi gereken ilkeler de hatırlatılmış olur.

Osmanlı kronik yazarları, özellikle devlet geleneğine uygun olarak saltanat rüyalarını önceki dönem kaynaklarından başarılı bir şekilde aktarmışlar veya derlemişlerdir. Aynı zamanda kuruluşu kapsayan tarihî bağlamı inşa ederken, içinde yaşadıkları toplumun siyasî beklentilerini ve dinî duyarlılıklarını yansıtmışlardır. Özellikle XIV. asrın sonlarında Anadolu'da ve Ön Asya'da yaşanan yerel ve bölgesel rekabetin farkında idiler ve rüya rivayetleri ile kuruluşun tarihî bağlamını bu rekabete göre yeniden şekillendirdiler.

⁸⁶ İnalçık 1997, 605-606.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmet Eflakî *Ariflerin Menkıbeleri*. C. I, çev. T. Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1989.
- Alaaddin Ata Melik Cüveynî *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Giese Neşri), yay. N. Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.
- Âşıkpaşaoğlu Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, “Tevârih-i Âl-i Osman”, *Osmanlı Tarihleri* I, yay. Çiftçioğlu N. Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949.
- Esterâbadî Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Başgöz 1967 İlhan Başgöz, “Dream Motif in Turkish Folk Stories and Shamanistic Initiation”, *Asian Folklore Studies (Asian Ethnology)*, vol. 26-1 (1967),s.1-18,Erişim:12.11.2011,<http://nirc.nanzan-u.ac.jp/publications/afs/pdf/a181.pdf>
- Çetin 2005 Halil Çetin, *Timur’un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Çetin 2011 Firdevs Çetin, *İstanbul’un Gayrimüslim Ahalisi 1553-1673*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Dutton 1994 Paul Edward Dutton, *The Politics of Dreaming in the Carolingian Empire*, Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1994.
- Ergin 1969 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1969.
- Fahd 1966 Toufy Fahd, “The Dream in Medieval Islamic Society”, *The Dream and Human Societies*, Ed. G.E. Von Grunebaum and R. Caillois, Berkeley: University of California Press, s.351-363.

- Felek 2010 Özgen Felek, *Re-creating image and identity: Dreams and visions as a means of Murad III's self-Fashioning*, Basılmamış Doktora Tezi, The university of Michigan.
- Gallotta 1997 Aldo Gallota, “‘Oğuz Efsanesi’ ve Osmanlı Devleti’nin Kökenleri: Bir İnceleme.” Çev. G. Ç. GÜVEN vd., *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed. E. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 41-61.
- Mustafa Âli Efendi Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü’t-tevârih-i Kühü’l-ahbâr*, Haz. İ. H. Çuhadar vd., II, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.
- Gibbons 1998 Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, çev. Ragıp Hulusi, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- Giese 2000 Friedrich Giese, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel, M. Öz, Ankara, s.149-175.
- Günay 1992 Umay Günay, *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ibn Arabşah *Acâ’ibü’l-Makdûr*, İngilizce’ye çeviren J. H. Sanders, Luzac & C., London 1936.
- İbn Kemal *Tevârih-i Âl-i Osman*, I. Defter, Yay. Ş. Turan, TTK yay. Ankara 1970.
- İbni Bibi *El Evamirü’l-Alaiye Fi’l-umuri’l-Alaiye*, I-II, haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Imber 1997 Colin Imber, “Osman Gazi Efsanesi”, *Osmanlı Beyliği*, Der. E. A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.68-77.
- Imber 2000 Colin Imber, “İlkdönem Osmanlı Tarihinde Düstur ve Düzmece”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel, M. Öz, İmge, Ankara, s.271-300.
- İnalcık 2000 Halil İnalcık, “Aşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel, M. Öz, İmge, Ankara, s.119-145.
- İnalcık 1997 Halil İnalcık, “Murad II”, *MEBİA*, c. VIII, AÜGSF, Eskişehir, s.598-615.

- İnalcık 2000 Halil İnalcık, “Osmanlı Devleti’nin Doğu Meselesi”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel, M. Öz, İmge, Ankara, s.225-240.
- İnalcık 2000 Halil İnalcık, “Osmanlı Tarihçiliğinin Doğu”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel ve M. Öz, İmge, Ankara, s.93-117.
- İnalcık 1999 Halil İnalcık, “Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir”, *Cogito*, 19, s.25-40.
- İnalcık 1959 Halil İnalcık, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi”, *AÜSBF Dergisi*, c. XIV, no: 1, s. 69-93.
- Cüzcanî Kadı Minhâc Sirâc (Cüzcanî), *Tabakât-ı Nâsirî*, Yay. Abdülhay Habibî, Dünya Kitab, Tahran 1343 h.ş.
- Kafadar 2009 Cemal Kafadar, “Mütereddittir Bir Mutasavvıf: Üsküplü Asiye Hatun’un Rüya Defteri 1641-1643”, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, Metis, İstanbul, s.123-191.
- Kafesoğlu 2005 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken, Ankara.
- Karadeniz 2005 Hasan Basri Karadeniz, “Türklerde ‘Kut’ Kavramı ve Osmanlıların Kutsiyet Elde Etme Çabaları”, *Akademik Bakış*, sayı: VII, s.4-9, Erişim, 11.8.2011, <http://www.akademikbakis.org/pdfs/7/kutahya.pdf>.
- Aksarayî Kerîmüddin Mahmud-ı Aksarayî, *Müsâmeretü’l Ahbâr*, çev. M. Öztürk, TTK yay. Ankara 2000.
- Kinberg 1993 Von Leah Kinberg, “Literal Dreams and Prophetic *Hadits* in Classical Islam – a Comparison of Two Ways of Legitimation”, *Der Islam*, Band 70, Heft 2, s.279-300.
- King 2004 Carol J. King, *Alexander and Divination: Dreams, Omens, and Aristander of Telmessus in the Alexander Historians*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rhode Island: Brown Üniversitesi.
- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit 1976, Servetifünun Matbaası, İstanbul.
- Köprülü 1943 M. Fuad Köprülü, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Etnik Menşei Meseleleri”, *Belleten*, c. VII, sayı: 28, s. 219-313.
- Köprülü 1991 M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, TTK yay. Ankara.
- Lecerf 1966 Jean Lecerf, “The Dream in Popular Culture”, *The Dream and Human Societies*, Ed. G.E. Von Grunebaum

Osmanlı Saltanat Rüyaları ve Tarihî Bağlam

- and R. Cailliois, Berkeley: University of California Press, s.365-379.
- Lindner 2008 Paul Rudi Lindner, *Osmanlı Tarihöncesi*, Çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Neşrî Mehmet Neşrî, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, I, yay. F. R. Unat ve M. A. Köymen, TTK. yay. Ankara 1987.
- Ménage 1967 Victor L. Ménage, “On the Recensions of Uruj’s History of the Ottomans”, *BSOAS*, XXX, s. 314-322.
- Ménage 2000 Victor L. Ménage, “Osmanlı Tarih yazıcılığının İlk Dönemleri”, *Söğüt’ten İstanbul’a*, Der. O. Özel ve M. Öz, İmge, Ankara, s.73-91.
- Ergin 1969 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, TDK. Yay. Ankara.
- Şamî Nizamüddin Şamî, *Zafernâme*, Yay. Penahi Simnânî, İntişârât-ı Bâmdâd, Tahran 1363 h.ş.
- Ocak 1997 Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Metodolojik Bir Yaklaşım, T.T.K. Yay., Ankara.
- Ocak 2009 Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Oruç Beğ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, yay. N. Atsız, Tercüman Yayınları, İstanbul 1972.
- Roux 2001 Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Kazancıgil ve A. Bereket, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Schimmel 2005 Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyaları, İslam’da Rüya ve Rüya Tabiri*, çev. Tuba Erkmen, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Sepetçioğlu 1995 Necati Sepetçioğlu, *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Sümer 1992 Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, TTK. yay. Ankara.
- Turan 2003 Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Turan 1997 Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı 1984 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TTK. yay. Ankara.

Halil Çetin

- Veysi 1869 Veysi, *Siyer-i Veysî*, Vezir Hanı Matbaası, İstanbul, s. 262-285. Erişim: 15.5.2012, <http://www.belgeler.com/blg/2ozk/veysi-nin-hab-name-si-matbu-metin>
- Witteck 1971 Paul Wittek, "Rûm Sultanı", Çev. M. Süerdem, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri 3*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, s.81-104.
- Woods 1993 John E. Woods, *Akkoyunlular*, çev. S. Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Yüksel 1996 Hasan Avni Yüksel, *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, MEB. yay. İstanbul.

Halil Çetin